

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ TARYBA

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

1973
metai

VILNIUS 1974

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD OF
THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1973

VILNIUS

1974

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER — WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1973

VILNIUS

1974

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД
1973

ВИЛЬНИУС

1974

9(TL)
Li 237

Redakcinė kolegija

DOBROVOLSKAS JONAS, JURGINIS JUOZAS, KUN-
CYTĖ NIJOLĖ, MERKYS VYTAUTAS, MILIŪS VACYS,
STRAZDŪNAITĖ RITA (sekretorė), SADZIUS HEN-
RIKAS (vyr. redaktoriaus pavaduotojas),
TAUTAVIČIUS ADOLFAS, TYLA ANTANAS, VAITKE-
VIČIUS BRONIUS (vyr. redaktorius), ŽEPKAITĖ
REGINA

Vilnius, Kosciuškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки, 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

M $\frac{0164-294}{M851(10)-74}$ Z-74

© LTSR MA Istorijos institutas, 1974

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

Disertacijos

LIETUVOS TSR MOKSLININKAI — ISTORIJS MOKSLŲ DAKTARAI

1. Rimantienė Rimutė (g. 1920 m.), ist. m. k. (1962 m.), Lietuvos TSR MA Istorijos in-to vyr. moksl. bendr. Dis. tema — „Lietuvos teritorijos pirmykštis apgyvendinimas“ (07.575.— Archeologija).

Apginta 1972.VI.8. Leningrado A. Ždanovo universiteto Istorijos fakulteto Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. O. Baderis, ist. m. dr. P. Boriskovskis ir ist. m. dr. D. Teleginas. Įstaiga recenzentas: VVU Lietuvos TSR istorijos katedra.

Aukščiausioji atestacinė komisija laipsnį suteikė 1973.V.4.

2. Surblys Konstantinas (g. 1931 m.), ist. m. k. (1962 m.), doc., Partijos istorijos in-to prie Lietuvos KP CK — Marksizmo-leninizmo in-to prie TSKP CK filialo Partinės statybos sektoriaus vadovas. Dis. tema — „Lietuvos KP veikla, formuojant ir vystant respublikos socialistinę darbininkų klasę (1940—1965 m.)“ (07.00.01 — TSKP istorija).

Apginta 1973.VI.6 d. VVU Istorijos fakulteto Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. prof. S. Vansevičius, ist. m. dr. prof. K. Navickas ir ist. m. dr. prof. A. Panksejevas.

Įstaiga recenzentas: VISI TSKP istorijos katedra.

Aukščiausioji atestacinė komisija laipsnį suteikė 1974.VI.17 d.

O. Adomonienė

1972 M. APGINTOS ISTORIJS MOKSLŲ KANDIDATO DISERTACIJOS

1. Augustas Antanas (g. 1940 m.), VVU Istorijos fak. TSKP istorijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos Komunistų partijos kova prieš buržuazinį nacionalizmą socializmo statybos metais respublikoje“ (07.570. TSKP istorija). Moksl. vad. ist. m. dr. prof. K. Navickas.

Apģinta 1972.VI.20 d. VVU Istorijos fakulteto Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: filos. m. dr. prof. G. Zimanas ir ist. m. k. doc. J. Aničas. Įstaiga recenzentas: Partijos istorijos in-tas prie LKP CK.

2. **Batūra** Romas Konstantinas (g. 1937 m.), Kultūros ministerijos Mokslinės-metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos pirmininkas. Dis. tema — „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kova su Aukso Orda. Nuo Batu įsiveržimo iki mūsų prie Mėlynųjų vandenių“. (07.571. TSRS istorija). Moksl. vad. ist. m. dr. prof. V. Pašuta.

Apģinta 1972.X.6 d. Lietuvos TSR MA Istorijos in-to Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. prof. A. Ziminas ir ist. m. dr. prof. B. Dundulis. Įstaiga recenzentas: VVU Lietuvos TSR istorijos katedra.

3. **Beresnevičius** Paulius (g. 1928 m.), Partijos istorijos in-to prie LKP CK vyr. moksl. bendr. Dis. tema — „Legalijų galimybių panaudojimas Lietuvos Komunistų partijos veikloje 1919—1926 m.“ (07.00.01. TSKP istorija). Moksl. vad. ist. m. k. M. Tažošiūnas.

Apģinta 1972.XI.2. VVU Istorijos fakulteto Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. prof. K. Navickas ir ist. m. k. doc. S. Lopaėevas. Įstaiga recenzentas: Lietuvos TSR MA Istorijos in-tas.

4. **Cicėnienė** Regina (g. 1927 m.), VV Konservatorijos vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos KP veikla, stiprinant respublikos darbo žmonių estetinį auklėjimą 1959—1965 m.“ (07.00.01.— TSKP istorija). Moksl. vad. ist. m. k. A. Beržinskaitė.

Apģinta 1972.XII.20 d. Oficialūs oponentai: meno m. dr. prof. G. Gaudrimas, ist. m. k. doc. J. Valiauskaitė. Įstaiga recenzentas: VV Dailės in-tas.

5. **Kmieliauskas** Vytautas Jonas (g. 1930 m.), KPI vyr. dėst. Dis. tema — „Žurnalas „Priekalas“ ir darbininkų judėjimas Lietuvoje (1931—1938 m.)“. (07.570.— TSKP istorija). Moksl. vad. ist. m. k. doc. S. Čepulienė.

Apģinta 1972.X.25 d. VVU Istorijos fak. Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. B. Vaitkevičius ir ist. m. k. A. Gulbinskienė. Įstaiga recenzentas: Partijos istorijos in-tas prie LKP CK.

6. **Laurinaitis** Stasys (g. 1925 m.), Lietuvos enciklopedijų redakcijos TSRS tautų istorijos ir filosofijos mokslinės redakcijos vadovas. Dis. tema — „Lietuvos TSR pėriodinė spauda kovoje prieš buržuazinį nacionalizmą (1944.VII—1952 m.)“ (07.571.— TSRS istorija). Moksl. vad. ist. m. dr. B. Vaitkevičius.

Apģinta 1972.VI.19 d. Lietuvos TSR MA Istorijos in-to Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. prof. K. Navickas ir ist. m. k. S. Adomavičiūtė-Skuratova.

7. Morkūnienė Elena (g. 1929 m.), VVU Estetikos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvių liaudies choreografijos bruožai (XIX a. pab.—XX a.)“ (07.576.—Etnografija). Moksl. vad. ist. m. k. A. Vyšniauskaitė.

Apginta 1972.II.15 d. Lietuvos TSR MA Istorijos in-to Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. prof. P. Dundulienė, ist. m. k. K. Čerbulėnas ir liaud. artist. J. Lingys. Įstaiga recenzentas: VVPI TSRS istorijos katedra.

8. Pšibilskis Vytautas Bronius (g. 1941 m.), VVU Istorijos fakulteto TSKP istorijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos Komunistų partijos veikla, vystant ir tobulinant respublikos miestų kultūros švietimo įstaigų darbą (1945—1958 m.)“ (07.570.—TSKP istorija). Moksl. vad. ist. m. k. doc. V. Germanas.

Apginta 1972.IV.19 d. VVU Istorijos fakulteto Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. B. Vaitkevičius ir ist. m. k. E. Baltinienė. Įstaiga recenzentas: Partijos istorijos in-tas prie LKP CK.

9. Sabaliauskas Antanas (g. 1930 m.), Šiaulių Pedagog. instituto Marksizmo-leninizmo katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos Komunistų partijos veikla, vystant kolūkinę demokratiją (1952—1965 m.)“ (07.570.—TSKP istorija). Moksl. vad. ist. m. k. doc. J. Bernatavičienė.

Apginta 1972.VI.21 d. VVU Istorijos fakulteto Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. S. Vansevičius ir ist. m. k. V. Bartuška. Įstaiga recenzentas; Partijos istorijos in-tas prie LKP CK.

10. Tikuišis Alfonsas (g. 1941 m.), VVU TSKP istorijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos komjaunimas — Komunistų partijos talpininkas kovoje prieš fašistinę diktatūrą 1927—1940 metais“. (07.570. TSKP istorija). Moksl. vad. ist. m. k. doc. A. Beržinskaitė.

Apginta 1972.XI.22 d. VVU Istorijos fakulteto Mokslinėje taryboje. Oficialūs oponentai: ist. m. dr. prof. S. Vansevičius ir ist. m. k. T. Sebeženkovaitė. Įstaiga recenzentas: Partijos istorijos in-tas prie Lietuvos KP CK.

O. Adomonienė

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

RESPUBLIKOS ARCHEOLOGŲ IR ETNOGRAFŲ ATASKAITINĖ KONFERENCIJA

Archeologinių ir etnografinių ekspedicijų ataskaitinė konferencija vyko 1972 m. gegužės mėn. 11—12 d. Konferencijoje dalyvavę respublikos mokslo ir kultūros įstaigų darbuotojai buvo supažindinti su 1970—1971 m. įvykusių ekspedicijų rezultatais, naujaisiais mokslo pasiekimais archeologijos ir etnografijos srityje.

Atidarydamas konferenciją, Istorijos in-to direktorius ist. m. dr. B. Vaitkevičius pasakė:

„Per pastarąjį laikotarpį susiklostė gera tradicija: Lietuvos TSR MA Istorijos in-to pakviesti, kas antri metai respublikos archeologai ir etnografai susirenka į mokslų konferenciją savo tyrinėjimų rezultatų aptarti.

Ši konferencija, kurią man tenka šiandien atidaryti, yra jau dešimtoji, vadinasi, jubiliejinė konferencija. Ji akivaizdžiai liudija apie archeologijos ir etnografijos mokslo išaugimą, sėkmingą raidą ir pasiekimus Tarybų Lietuvoje.

Visos minėtosios konferencijos įvyko tarybinėje santvarkoje, nei buržuazijos valdymo metais šiam darbui nebuvo nei įstaigų tinklo, nei didesnio būrio specialistų — archeologų ir etnografų.

Šioje konferencijoje dalyvauja ne tik Istorijos in-to, bet ir respublikos aukštųjų mokyklų, Kultūros ministerijos sistemos įstaigų darbuotojai, kraštotyrininkai, su kuriais akademijos mokslininkams tenka bendradarbiauti. Leiskite ta proga Instituto vardu pasveikinti konferencijos dalyvius svečius ir padėkoti už vertingą pagalbą bei vaisingą bendradarbiavimą, kurį reikia tęsti, plėtoti ir stiprinti“.

Buvo perskaityta 9 archeologų ir 10 etnografų pranešimų. Ist. m. k. R. Rimantienė (II) savo pranešime „Sventosios 23-osios neolito stovyklos tyrinėjimai“ informavo apie šios stovyklos kasinėjimų rezultatus. Atidengtame 1500 m² plote rasta pastatų liekanų, apie 6000 puodų šukių, apie 5000 gintaro gabalų, titnaginių strėlių antgalių, gremžtukų, peilių, įrankių gintarui apdirbti, kaulinių ietigalių, ylių, amuletų. Iš medinių dirbinių rasta 5 kultūvės riešutams skaldyti, kausų, kurių vienas buvo su lingės galvute. Retesni radiniai buvo kanapinis siūlas apie 20 cm ilgio, apdirbtas odos gabalas, vienadantis kaulinis žeberklas. Visame tyrinėtame plote rasta daug pušies žievės plūdžių, tinklų akmeninių pasvarų, medinių ričių fragmentų, irklų gabalų. Radio-karboniniu būdu stovykla datuota 4190±80 m. nuo dabarties, t. y. 2240±80 m. pr. m. e. Ji priklauso tam laikotarpiui, kai vietiniai Narvos—Nemuno kultūros gyventojai pradėjo bendrauti su ateiviais — šukinės ir virvelinės keramikos kultūrų nešėjais.

Ist. m. k. doc. P. Kulikauskas (VVU) pranešime „Varnupių piliakalnio tyrinėjimų duomenys“ supažindino su šio paminklo, esančio Kapsuko raj., kasinėjimais 1971 m. Atidengus 200 m² plotą piliakalnio aikštėje, aptiktas kultūrinis sluoksnis, siekęs nuo 40—60 cm iki 480 cm storio. Čia būta antžeminių stulpinės konstrukcijos medinių pastatų su atvirais židiniiais. Konstatuota, kad pylimui ir šlaitams stiprinti buvo naudoti rąstai. Kultūriniame sluoksnyje negausu gyvulių kaulų, anglių liekanų, apdegusio molio gabalų, gargazių. Keramiką dvejopa: žemutiniame sluoksnyje — lipdyta, puošta gnaibytiniais raštais bei tarsi grublėtu paviršiumi, o viršutiniame sluoksnyje — žiesta lygiu paviršiumi, puošta horizontaliais grioveliais. Pirmieji gyventojai čia galėjo patekti dar I tūkstantmetyje pr. m. e. ir gyveno m. e. pradžioje; jį apleido apie XIV—XV a. Pranešėjas spėja, kad piliakalnis galėjo būti naudotas ir gynybos, ir kulto reikalais.

Ist. m. dr. R. Kulikauskienės (II) pranešime apžvelgiami Maišiagalos piliakalnio tyrinėjimų duomenys, gauti 1971 m. Atidengus 200 m² plotą piliakalnio aikštelėje, rastos dviejų sudegusių ūkinių pastatų liekanos, o juose — daugiau kaip 40 I apdegusių grūdų, žiestos keramikos su banguotu ornamentu, geležinių durų apkaustų, raktų, kastuvo apkaustai, piautuvų, noragų, dalgių, žalvarinė pirkitei segė bei žalvarinis enkolpionas, patekęs iš Kijevo. Rastąją medžiagą pranešėja datuoja XIII—XIV a.

A. Merkevičiaus (II) pranešimas „Žalvarinių dirbinių metalo sudėties klausimu“ supažindina su žalvarinių dirbinių, rastų daugiausia I m. e. tūkstantmetyje Lietuvos kapinynuose, spektrinių analizių duomenimis. Išanalizuota 1800 vienietų. Pranešėjas nurodo, kad žalvario amžiuje Lietuvoje buvo paplitusi alavinga bronzos, o ankstyvajame geležies amžiuje jau pasirodo vario lydiniai su cinku. Daroma išvada, kad, prasidėjus naujam žalvario amžiui, pasikeitė metalo rūdos, t. y. žaliavos šaltinių vieta, iš kur Lietuvos gyventojai gaudavo metalą. Jis atkeliadavo, matyt, iš Vidurio Europoje buvusių senųjų vario ir kitų metalų rūdos kasyklų. Ištirti dirbiniai pagaminti iš tokių sudėtingų dirbtinių metalo lydinių, kad beveik neįmanoma nustatyti tiriamo me-

talo rūdos šaltinių, jų kilmės. Nors šių analizių medžiaga galutinai neapdorota, gauti duomenys leidžia teigti, kad m. e. I tūkstantmečio antrosios pusės ir vėlesnių dirbinių metale ryškėja kai kurių kritinių skirtumų.

Ist. m. k. M. Michelbertas (VVPI) pranešime „Daujėnų pilkapiai“ apibūdina 1970 m. ištirtus 5 pilkapius, esančius Pasvalio raj. Jų struktūrai būdinga, kad pagrindas išbarstytas degėsiais, apdėtas akmenų vainikais. Pavienių akmenų ar jų grindinių būta ir sampile. Žmonės laidoti nesudeginti įvairiose sampilo vietose ar ant pagrindo, kartais iki 16 viename pilkapyje. Išanalizavęs įkapes, pranešėjas priskiria pilkapius III—VI a. ir mano, kad juos supylė sėliai.

E. Butėnienė (Istorijos-etnografijos muziejus) pranešime „Nemaitonių ir Maisiejūnų pilkapyių tyrinėjimai“ apibendrina šių paminklų, esančių Kaišiadorių raj., 1970—1971 m. tyrinėjimų duomenis. Maisiejūnų pilkapyne iškasti 5 pilkapiai su akmenų grindiniais, akmenų vainikais, degėsiais ant pilkapio pagrindo. Mirusieji laidoti nesudeginti, po vieną, duobėje po pilkapiu. Negausios įkapės rodo kapus priklausant V—VI a. Tik viename pilkapyje (Nr. 5) aptikti sudegę kauliukai ir žalvarinis skambaliukas rodo čia buvus jau vėlesnį kapą. Nemaitonių pilkapyne atidengti 5 pilkapiai. Jie suardyti, bet matyti, kad buvo su akmenų vainikais, ištaisais grindiniais. Juose rasta po vieną kapą. Mirusieji laidoti sudeginti ir nesudeginti. Pagal įkapes ir laidoseną pilkapiui datuoti V—VIII a.

J. Antanavičius (Kauno Valstybinis istorijos muziejus) pranešime „Pakalniškių kapinyno radiniai“ aptarė šiame kapinyne, esančiame Šakių raj., 1971 m. tyrinėtus 24 žirgų kapus ir 2 degintinius žmonių kapus. Žirgai laidoti nesudeginti po 1, rečiau po 2 ar 5, su puošnia apranga. Žmonių kapai neturtingi įkapių. Kapinyno teritorijoje rasta vieta, apie 400 m², kur deginti mirusieji. Atidengti 150 m² plotą, rastas 30—75 cm storio juodos žemės sluoksnis, sumišęs su pelenais, angliukais, sudegusių kaulų fragmentais bei įvairiais dirbiniais: papuošalais, darbo įrankiais, ginklais, priklausančiais VII—XIV a.

V. Valatka (Telšių Kraštotyros muziejus) pranešime „Gintališkės kapinyno apeiginės duobės“ nušvietė šiame kapinyne, esančiame Plungės raj., 1971 m. vykdytus kasinėjimus. Buvo atidengti 5 degintiniai XI—XIV a. žmonių kapai duobėse su degintais kauliukais mažuose karsteliuose arba be jų. Kitas duobes, radęs jose žemę, sumaišytą su degėsiais, sudegusiais kauliukais, įvairiais dirbiniais ar jų fragmentais, pranešėjas apibūdina ne kaip žmonių kapus, o kaip apeigines duobes, priskirdamas jas II tūkstantmečio pradžiai.

Ist. m. k. O. Kuncienės (II) pranešime „Sarių senkapis“ supažindinama su šio Svenčionių raj. esančio senkapio 1970—1971 m. tyrinėjimų rezultatais, gautais, atidengus 81 kapą. Mirusieji laidoti nesudeginti, duobėse, lentiniuose karstuose. Kapuose daugiausia rasta darbo įrankių, papuošalų, rečiau aptikta Kazimiero Jogailaičio ir Aleksandro monetų. Ištirtus kapus pranešėja datavo XV—XVII a. pradžia.

Etnografų darbo ataskaitai buvo skirta gegužės 12—antroji konferencijos darbo diena. Perskaityta 10 pranešimų, keturi iš jų — „Pabaltijo istorinio-etnografinio atlaso“ tematika. Palyginus su ankstyvesnėmis konferencijomis, šioje pranešimai pasižymėjo konkretnumu ir glaustumu. Juose buvo nemaža naujų grupavimo ir tipizavimo sistemų, apibendrinimų, susijusių su reiškinį paplitimu bei jų raidos ypatybėmis.

A. Vyšniauskaitės (II) pranešimo tema: „Lietuvių linininkystė „Pabaltijo istoriniame-etnografiniame atlase““. Pranešime nustatyti linų apdirbimo technikos bei technologijos etnografiniai savitumai. Išnagrinėti linų galvučių atskyrimo, jų džiovinimo, kūlimo, šiaudelių mirkymo, mlynimo bei brukimo įrankiai ir būdai įvairiuose Lietuvos rajonuose. Lyginant XIX a. pabaigos—XX a. linininkystės įrankių tipų ir lietuvių kalbos tarmių paplitimo kartoschemas, buvo bandyta atskleisti atskirų tarmių arealų gyventojų materialinės kultūros specifiką. Sugretinus linų pasėlių ir viso žemės ploto santykio bei įrankių tipų išsidėstymo XX a. kartoschemas, buvo parodyta pramoninio linų gamybos pobūdžio įtaka linų apdirbimo įrankiams bei procesams.

Kitas pranešimas žemdirbystės klausimu — R. Merkienės (II) „Arimo jaučiais pabaiga Lietuvoje“. Pranešėja su kartoschemų pagalba parodė jaučių ir arklų darbo

panaudojimo santykio raidą Lietuvoje XVI—XX a. XVI a. arimas jaučiais vyravo tik Zemaitijoje, o XVII—XVIII a. ėmė dominuoti ir Aukštaitijoje. Arimo jaučiais nykimas anksčiausiai, XVIII a. antroje pusėje, prasidėjo šiaurvakarių Zemaitijoje. Ilgiausiai, iki pat XX a. antrojo dešimtmečio, jaučiais arta pietryčių Lietuvoje.

Palyginus jaučių ir arklių darbo santykio kitimo dinamiką Lietuvoje ir kaimyniniuose kraštuose bei aptarus permainų priežastis, padaryta išvada, kad arimo jaučiais įsigalėjimas ir išnykimas Lietuvoje buvo bendraeuropinio proceso dalis.

Konferencijoje ypač daug dėmesio buvo skirta lietuvių liaudies drabužiams. M. Mastonytė (II) pranešime „Lietuvių tradicinių prijuosčių tipizacija“ nagrinėjo XIX a. vidurio—XX a. prijuosčių sukirpimo ir puošybos tipus, nustatė prijuosčių raidos etapus bruožus. XIX a. viduryje prijuostės dažniausiai namie austos. Etnografiniai skirtumai ypač žymūs spalviniuose deriniuose, raštuose ir jų kompozicijose. Antrajame etape, XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje, be namie austų raštuotų prijuosčių, plinta siuvinėtos. Jos dažniausiai įsigyjamos gatavos. Užnemunėje ir dzukuose šias prijuostes siuvinėdavo lietuvės moterys pagal pačių dėvėtojų ir prekiautojų (daugiausia žydų), davusių medžiagą ir siūlus, užsakymus.

Trečiasis prijuosčių vystymosi etapas apima XX a. ketvirtąjį—septintąjį dešimtmečius. Prijuostė tapo tautinių drabužių reliktu, sritiniai puošybos bruožai supanašėjo. Prie šventadienių rūbų prijuostės dėvimos tik Dzūkijoje.

V. Kulikauskienė (II) pranešime „Tradicinės vyrų sėrmėgos „Pabaltijo istoriniame-etnografiniame atlase“ padarė išvadą, kad XIX a. viduryje Lietuvoje buvo keli skirtingos spalvos sėrmėgų paplitimo arealai: juoda spalva vyravo šiaurinėje vidurio Lietuvos dalyje, balta — pietinėje, pietvakarinėje Lietuvoje bei pietinėje vidurio Lietuvos dalyje, ruda šalia kitų spalvų dažniau pasitaikė rytų, o pavieniui — visoje Lietuvoje.

XIX a. antroje pusėje visoje Lietuvoje vyravo pilkos sėrmėgos. XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje išėgines sėrmėgas bei jas pakeitusius kito sukirpimo šiltus viršutinius rūbus valstiečiai ėmė siūdinti ne tik iš naminio milo, bet ir iš tamsių spalvų — mėlynos, rudos, juodos, pilkos — fabrikinių medžiagų bei iš pirktinių šių spalvų siūlų išsiausto pusvilnonio čerkaso. Tuo laikotarpiu pirktinių medžiagų spalvos paskatino atitinkamai dažyti milą, skirtą sėrmėgoms siūti, ir pagausino įvairių tamsių spalvų sėrmėgų skaičių.

S. Bernotienė (Istorijos-etnografijos muziejus) pranešime „Lietuvių moterų galvos danga“ aptarė merginų ir moterų galvos papuošalus bei apdangalus, nurodė jų sritinius ypatumus. Išanalizavusi Lietuvoje dėvėtų skarų ir skarelių savybes — medžiagą, spalvinius derinius, bendrą koloritą, ornamentiką, pranešėja nustatė tris visoje Lietuvoje sutinkamus skarelių ryšėjimo būdus: 1) skarelės kampai surišti po smakru, 2) nuleisti per ausis kampai surišti ant sprando, 3) apsukti apie kaklą kampai surišti ant sprando. S. Bernotienė, kaip ir M. Mastonytė, tik žemaitėms priskyre ketvirtą ryšėjimo būdą — skarelės kampai apsukti apie galvą ir surišti ant kaktos.

Plačiai apibūdinusį dideles ant pečių ir galvos dėvėtas skepetas, jų išnykimą XX a. S. Bernotienė sieja su šiltų pamušlų apsiaustų paplitimu.

Įvairių buityje naudotų daiktų puošyba paliesta J. Kudirkos (II) pranešime „Suvalkijos miškų gyventojų liaudies menas (medis, geležis)“. Jame parodyta kaimų izoliacijos bei reto meistrų tinklo įtaka skirtingo dekoru arealų susidarymui palyginti nedidelyje teritorijoje: tarp Pažerų, Paluobių, Ažuolų Būdos, Lekėčių ir Zapyškio.

Puošti geležiniai dirbiniai negausūs.

XIX a. iš medinių dirbinių liaudies meną labiausiai atspindėjo skulptūra, o XX a. — architektūra. Pastarosios puošybos raidoje buvo 3 etapai: 1) iki 1890 m. prie gyvenamųjų namų prikalamos tik puošnios vėjalentės, 2) nuo 1890 m. iki I pasaulinio karo pamažu plinta ornamentuotos gonkelės ir stogo priekio apkalai, 3) po I pasaulinio karo antrojo etapo tendencijos įsivyrąja.

Baldų puošyboje — profiluotuose XVIII a. pabaigos—XX a. suolų, skrynių, virtuvės spintų ir spintelių pakojų lentose — yra bendrų su architektūra, ypač stogų vėjalentėmis, dekoru motyvų.

Medžio dirbinių puošybos pobūdį nulėmė naudoti darbo įrankiai: XIX a. dominavo peiliu reljefiškai piauštinėti augaliniai motyvai; XX a. ėmus naudoti piuklą, įsivyravo geometriniai kiauropiūvio raštai.

Lietuvių liaudies baldų istorijai skirtas A. Andriuškevičiaus (II) pranešimas „Lentinės kėdės su atlošais“. Pranešėjas analizavo kėdžių formą ir konstrukciją, trumpai aptarė puošybą, nustatė minėtųjų kėdžių paplitimą.

Lentinės kėdės su atlošais sutinkamos dažniausiai Žemaitijoje ir Užnemunėje, pavieniui — šiaurės ir rytų Lietuvoje. Ankstyviausi duomenys apie jas vakarų Lietuvoje siekia XVIII a. antrąją pusę. Spėjama, kad XIX a. pirmojoje pusėje, veikiant vokiečių kultūrinei įtakai, vakarinėje Lietuvoje jos jau buvo paplitusios.

J. Lančiauskaitė (II) pranešime „Pakinktai darbinuose ratuose Lietuvoje XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje“ pakinktus pagal jų traukiamąsias dalis suskirstė į pavalkus ir plėškes. Pavalkai pagal kinkymą savo ruožtu suskirstyti į 2 pogrupius: 1) su lanku, 2) su viržiais. Pavalkai — pakinktų dalis pagal konstrukciją skirstomi į 2 tipus: aukštaitišką, kurio ovališki kamantai ir pynė sujungti aptraukalu, ir žemaitišką, kurio viršuje nesueinančius, į priešingas puses išriestus galus jungia tik drobe apvyniota kanapinė virvė.

Išnagrinęsį pakinktų sudėtinės dalis bei jų paskirtį, taip pat kinkymo būdus, pranešėja patikslino S. Bernotienės nustatytas vieninio ir porinio kinkymo ribas Lietuvoje, nukeldama jas į šiaurvakarius. Į vieninio kinkymo su pavalkais ir lanku arealą ji papildomai įjungė Mažeikių, Akmenės (išskyrus jų pietinius pakraščius) bei Joniškio rajonus, o į porinio kinkymo su plėškėmis — Jurbarko, Klaipėdos, Tauragės rajonus.

Konferencijoje dėmesio susilaukė iki šiol mažai tyrinėta amatų raidos Lietuvoje problema. A. Stravinskis (Vilniaus Un-to Mokslinė biblioteka) pranešime „Kalvės ir jų pagrindinis inventorių XIX a. antrojoje pusėje—XX a.“ aptarė kalvių grupes, tipus, statybinę medžiagą bei pagrindinį inventorių. Kaimų ir miestelių kalvės pagal jų ryšį su kitais sodybos pastatais skirstomos į: 1) atskirus pastatus, 2) sujungtus su gyvenamuoju namu, 3) įrengtas kitos paskirties pastatuose. Dvarų, kaimų ir miestelių kalvių planai ir vidaus įrengimas panašūs.

Kalvių inventorių sudarė pačių kalvių pasigaminti ir pirktiniai įrankiai. Pastarieji Lietuvoje plito XIX—XX a. iš Lenkijos, Rusijos, Vokietijos ir kitų Vakarų Europos kraštų. Iki pat tarybinės santvarkos atkūrimo Lietuvoje daugumą, ypač smulkiųjų, įrankių, vengdami didesnių išlaidų, kalviai nusikaldavo patys.

Tarybinės santvarkos metais tradiciniai kalvių išplanavimo ir įrengimo bruožai nyksta, jos tampa mechaninių dirbtuvių dalimi.

V. Milius (II) pranešime „Kapinės — etnografinių tyrimų objektas“ nušvietė bendrus Lietuvos kapinių istorijos bruožus. Daugelis XIX—XX a. veikusių kapinių buvo naudojamos nuo III ir vėlesnių m. e. a. Iki pat XIX a. Žemaičiuose tebebuvo laidojama katalikų bažnyčios nepripažintose, nešventintose vietose, ir, tik dvasiškai dedant pastangų, XIX—XX a. įsigalėjo parapinės kapinės.

Pranešime apibūdinti kapinių elementai — tvoros, vartai, paminklai, koplyčios, taip pat jų išplanavimas. Iki XX a. pradžios miesteliuose šalia kapinių koplyčios būdavo laidojami dvasininkai ir dvarininkai, patvoryje už akmenų eilės — savizudžiai ir nekrikštytieji, likusiam plote — visi kiti mirusieji, nesilaikant griežtos tvarkos. Tuo laikotarpiu kapas žymimas kryžiumi ar kitu paminklu, kapvietė mažai prižiūrima, mat, tikėta, kad savaime išdygusios kapinių augmenijos negalima naikinti.

Atkreiptas dėmesys į paminklų įrašų etnografinę, kalbinę ir tautosakinę vertę.

Informacinio pobūdžio G. Tallat-Kelpšaitės-Niunkienės (VUPI) pranešime „Kraštotyrinio etnografinio darbo Vilniaus Valstybiniame pedagoginiame institute apžvalga (1970—1971)“ parodyta studentų atliekamų etnografinių tyrimų kryptis ir rezultatai. 1970—1971 m. mokomosios praktikos metu Anykščių, Švenčionių, Sakių, Vilkaviškio rajonuose studentai padarė daugiau kaip 220 liaudies architektūros, drabužių, maisto ir kt. aprašų. Surinkti duomenys rodo pasikeitimus, XX a. įvykusius valstiečių butyje ir kultūroje. Medžiaga apie darbininkų buitį rinkta Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose. Pastebėtas valstiečių ir darbininkų materialinės kultūros supanašėjimas.

Ateityje numatyta mokomojo pobūdžio ekspedicijose apsiriboti liaudies tekstilę liečiančiais klausimais.

Diskusijose dalyvavo V. Milius, R. Rimantienė, E. Simkūnaitė, A. Tautavičius, A. Vyšniauskaitė, A. Andriuškevičius, J. Kudirka, V. Skuodis, V. Valatka, A. Raulinaitis ir kt. Dauguma konferencijos pranešimų išspausdinta leidinyje „Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais“, Vilnius, 1972.

L. Nakaitė, R. Merkienė

AKTUALŪS SENOSIOS ISTORIJOS KLAUSIMAI

1972 m. balandžio 11–13 d. TSRS MA Istorijos in-te Maskvoje buvo apsvartytas „TSRS tautų istorijos seniausiųjų šaltinių korpuso“ projektas. Būsimajame daugiato-myje leidinyje, kurį leis, matyt, kelios istorikų kartos, numatyta išspausdinti visus iki šiol žinomus Rytų šalių, senovės graikų ir romėnų, viduramžių vokiečių ir skandinavų autorius, rašiusius apie TSRS tautų seniausią praeitį. Ypač šiuo metu aktualu turėti vienoje vietoje žinias apie ankstyvasias valstybes TSRS teritorijoje, pradedant Urartu ir baigiant susidariusia Lietuvos valstybe (IX a. prieš m. e.—XIII m. e. a.). Tikslus skelbtinų šaltinių sąrašas dar nesudarytas. Preliminariai jis turėtų apimti apie 70 V—XIII a. arabų, persų, armėnų ir gruzinų autorių, daugiau negu 70 III—IX a. graikų autorių, 60 su viršum IX—XIII a. Bizantijos autorių, per 60 IX—XIII a. vokiečių ir apie 50 IX—XIII a. skandinavų šaltinių. Į šaltinių korpusą nebus įtraukti rusų met-raščiai. Visus šaltinius numatyta leisti originalo kalba, pridodant vertimą į rusų kal-bą, todėl istorikams teks bendradarbiauti su filologais.

Daugelis skelbtinų autorių aprašė Rusią ir kitas TSRS tautas bei valstybes ne iš-tisai. Ypatingai užsimenama dalis skirta kitiems siužetams, todėl nuspręsta leisti kro-nikų fragmentus. Tai, žinoma, negerai. Istorikai privalo turėti visą šaltinį. Tačiau, ven-giant spausdinti labai didelės apimties tekstus, liečiančius kitų kraštų ir tautų istoriją, teks eiti tokiu publikavimo keliu. Užtat nuspręsta prie fragmentų duoti plačius istorinius ir filologinius komentarus, pateikti visų šaltinių vardų, geografines ir dalykines rodyk-les, patikrinti šaltinių originalus bei jų variantus, duoti visą transkripciją ir bibliogra-fiją. Susiduriama ir su spaudos technikos problemomis, ypač leidžiant rytų šalių ir grai-kų šaltinius.

Minėtoji šaltinių korpuso dalis apimtų tik vieną — pasakojamąją — seriją. Numa-tyta išleisti ir antrąją seriją — senovės rusų teisės paminklus. Šioje serijoje bus iš-spausdinti visi rusų teisiniai, pradedant „Rusų tiesa“ ir baigiant XII a. teisiniais aktais. Į ją įeis ūkiniai, pilietiniai bei diplomatiniai XII—XIII a. aktai, taip pat Lenkijos, Lie-tuvos ir Vengrijos teisiniai (kiek juose atsispindi senoji rusų teisė).

Šaltinius numatyta publikuoti regionais. Abi šaltinių serijas TSRS Europos regio-ne (be Pabaltijo, nes čia yra išlikę vėlesni XIII—XIV a. pirmosios pusės šaltiniai) publikuos TSRS MA Istorijos institutas, pasitelkęs Leningrado, Ukrainos, Baltarusijos ir RTFSR autonominių respublikų istorikus. Pabaltijo, Kaukazo ir Vidurinės Azijos regionai leis savo ankstyvuosius istorijos šaltinius to paties šaltinių korpuso pavadini-mu ir pateiks jų vertimus į gimtąją kalbą.

Lietuvos TSR istorikai ir filologai galėtų savo palyginti negausius ankstyvuosius istorijos šaltinius išleisti ne fragmentais, o ištisai. Laikas būtų paskelbti Petro Dusburgo „Prūsų žemės kronikos“, Henriko Latvio ir Eiliuotosios Livonijos kronikos, taip pat Prūsų teisynei bei 1529 ir 1566 m. Lietuvos Statutų originalus ir vertimus į lie-tuvių kalbą. Skelbtinų Lietuvos ankstyviausiųjų šaltinių sąrašą dar reikia apgalvoti. Tačiau Lietuvos TSR MA Istorijos institutas, matyt, žodžiu ir darbu parems maskviškio istoriko, Lietuvos TSR istorikų draugo Vladimiro Pašutos idėją ir jo organizuojamą „TSRS tautų istorijos seniausiųjų šaltinių korpusą“.

M. Jučas

ISTORIJOS INSTITUTO MOKSLINĖ KONFERENCIJA, SKIRTA TSRS ĮKŪRIMO 50-MEČIUI

1972 m. gruodžio 22 d. Istorijos institutas surengė mokslinę konferenciją, skirtą Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos įkūrimo 50-osioms metinėms. Įžanginiu žodžiu konferenciją atidarė instituto direktorius ist. m. dr. Bronius Vaitkevičius.

Konferencijoje buvo perskaityti 5 moksliniai pranešimai.

Lietuvos TSR MA narys koresp. Juozas Bulavas pranešime „Lietuvos TSR teisinė padėtis TSRS sudėtyje“ nušvietė TSRS susikūrimą, Lietuvos TSR įstojimą į TSRS ir jo reikšmę respublikai. Pagrindinis dėmesys pranešime buvo skirtas Lietuvos TSR teisei padėties analizei.

Socialistinės visuomenės istorijos sektoriaus vadovo ist. m. k. Henriko Šadžiaus pranešime „Tarybų Lietuvos socialinės-klasinės struktūros pakitimai pereinamuoju laikotarpiu“ bendrais bruožais pateikta socialinės-klasinės sudėties pakitimų Lietuvos TSR pereinamuoju iš kapitalizmo į socializmą laikotarpiu analizė, parodyta, kaip pasikeitė darbininkų klasės, valstietijos, inteligentijos sudėtis.

Tarybų Sąjungos įtaką Lietuvos inteligentijos kairėjimui 1935—1940 m. savo pranešime nagrinėjo ist. m. k. Sigita Noreikienė. Apsistojusi ties kūrybine inteligentija, pranešėja analizavo pagrindines priežastis, turėjusias įtakos jos posūkiui į kairę.

Ist. m. k. Kazys Varašinskas ir j. m. b. Eugenijus Grunskis padarė pranešimą, kuriame buvo išnagrinėta broliškų tarybinių respublikų parama Tarybų Lietuvai socializmo statybos laikotarpiu (1944—1951 m.). Iš pranešimo išryškėjo, kad ši parama buvo teikiama nuo pirmųjų išvadavimo iš hitlerinės okupacijos dienų, perduodant patyrimą, siunčiant kvalifikuotų kadru, žaliavų ir įrengimų pramonei, transportui, ryšiams bei žemės ūkiui. Pranešime išryškinta šios pagalbos reikšmė Tarybų Lietuvai.

Ist. m. k. Giedrius Butkus savo pranešime analizavo tarybinių respublikų patyrimo panaudojimą, pertvarkant Lietuvos žemės ūkį socialistiniais pagrindais. Pranešėjas pažymėjo, kad broliškų tarybinių respublikų patyrimas žymiai palengvino ir paspartino socialistinį Tarybų Lietuvos žemės ūkio pertvarkymą.

V. R a g a i š i e n ė

„IDEOGINĖ KOVA IR JAUNIMAS“

Filosofijos, teisės ir sociologijos skyrius prie Lietuvos TSR MA Istorijos in-to drauge su LLKJS Centro Komitetu ir Užsienio ideologinių srovių tyrinėjimo mokslinė problemine taryba prie MA Prezidiumo 1972 m. gruodžio 18 d. Vilniuje surengė mokslinę konferenciją „Ideologinė kova ir jaunimas“. Tai antra tokio pobūdžio konferencija, rengiama MA filosofų ir komjaunimo Centro Komiteto iniciatyva (pirmoji įvyko 1970 m.).

Pagrindinis konferencijos tikslas — suteikti respublikos komjaunimo darbuotojams ir jaunimui kvalifikuotą mokslinę pagalbą, kovojant su antikomunizmo propaganda, vykdoma prieš tarybinį jaunimą. Konferencijos medžiaga išleista atskiru rinkiniu¹.

Lietuvos TSR Mokslų akademijos Visuomenės mokslų skyriaus akademikas sekretorius, MA narys-koresp. Vladas Niunka įžanginiame žodyje pabrėžė, kad šiandien pa-
aštrėjo ideologinė kova tarp pažangos ir reakcijos jėgų už jaunimo protą ir širdis. V. Niunka pažymėjo Mokslų akademijos filosofų bendradarbiavimą su LLKJS Centro Komitetu tapus jau tradiciniu, iškėlė jo reikšmę, ugdant jaunosios kartos sąmoningumą.

LLKJS Centro Komiteto pirmasis sekretorius Vaclovas Morkūnas pranešime „Klasinis grūdinimas — būtina jaunimo komunistinio auklėjimo sąlyga“ apibūdino pagrindines ideologines kovos problemas.

Konferencijoje filosofijos ir istorijos mokslo atstovų skaitytus pranešimus galima suskirstyti į tris grupes. Vienoje iš jų buvo nagrinėjami patriotizmo ir socialistinio internacionalizmo klausimai, gvildinama idėjų kova 1940 m. socialistinės revoliucijos

Lietuvoje klausimu ir Lietuvos įstojimo į Tarybų Sąjungą vertinimas. Sioms problemoms skirti keturi pranešimai. Filos. m. k. Valentinas Lazutka savo pranešime atskleidė nacionalinių santykių vystymosi dialektiką socialistinėje visuomenėje. Jis parodė, kad dabar vykstantis socialistinių nacijų suartėjimas nereiškia jų susilieimo — jis dialektiškai susijęs su nacijų visapusišku išsivystymu bei suklestėjimu. Ist. m. k. Antanas Balsys nušvietė bendražmogiškų ir klasinių patriotizmo elementų santykį, demaskavo buržuazinių ideologų mėginimus „apvalyti“ patriotizmą nuo klasinio turinio, nurodydamas, kad tarybinių žmonių patriotizmas susijęs su tautų draugyste, pažangiais visuomenės idealais. Ist. m. k. Konstantinas Surblys, remdamasis gausia faktime medžiaga, atskleidė Tarybų Lietuvos darbininkų jaunimo socialinio aktyvumo šaltinius. Ist. m. k. Henriko Sadžiaus pranešime kritiškai nagrinėjamos buržuazinės istoriografijos koncepcijos 1940 m. socialistinės revoliucijos Lietuvoje klausimu. Jo iškelta mintis tęsė ist. m. k. Juozas Jarmalavičius, demaskavęs lietuvių buržuazinių emigrantų skelbiamą „tautos laisvės“ supratimą.

Antroje pranešimų grupėje daugiausia buvo nagrinėjami jaunimo mokslinės pasaulėžiūros formavimo klausimai. Filos. m. k. Antanas Gaidys analizavo antikomunizmo ideologų pastangas pasiremti religinėmis atgyvenomis ir kelius, kaip užkirsti joms kelią skverbti į jaunąją kartą. Filos. m. dr. Irmijos Zakso pranešimas skirtas Vatikano radijo laidose jaunimui propaguojamo visuomeninio idealo kritikai. Ist. m. k. Jonas Aničas atskleidė buržuazinės lietuvių emigracijos klerikalinio auklėjimo sistemas krizę. Bronius Deksnys savo pranešime parodė, kaip klerikaliniai autoriai katalikišką etiką panaudoja antikomunizmo propagandai.

Trečioji konferencijos pranešimų dalis buvo skirta tarptautinio antikomunizmo koncepcijų kritikai. Filos. m. k. Albinas Steponavičius apibūdino socialinį antikomunizmo turinį, svarbiausias kryptis ir metodus, pagrindinį dėmesį sukcentruodamas į smulkiaburžuazinio antikomunizmo kritiką. Ek. m. dr. Antanas Buračas ir ek. m. k. Vytautas Cesnavičius išanalizavo vadinamąją „visuotinės gerovės“ teoriją. Justinas Lazauskas atskleidė „technologinio determinizmo“ principo esmę ir jo taikymą įvairiose reakcingose antikomunistinėse teorijose. Iš Prano Beniušio pranešimo konferencijos dalyviai susipažino, kaip „naujosios kairės“ ideologai bando atitraukti jaunimą nuo tikros revoliucinės kovos. Valerijus Šepetka kritiškai analizavo kapitalistinėse šalyse labai paplitusios „žmogiškųjų santykių“ doktrinos socialinę esmę.

Konferencijoje dalyvavo apie 200 žmonių. Į ją buvo pakviesti komjaunimo rajonų komitetų sekretoriai, propagandistai, taip pat nemažas būrys visuomenės mokslų darbuotojų, partinių bei tarybinių įstaigų atstovų ir žurnalistų.

A. Gaidys

IX PABALTIO KONFERENCIJA GAMTOS MOKSLŲ IR TECHNIKOS ISTORIJS KLAUSIMAIS

Konferencija įvyko 1972 m. lapkričio 2—3 d. Vilniuje. Joje dalyvavo apie 140 mokslų istorikų bei svečių iš įvairių Estijos, Latvijos, Lietuvos, Baltarusijos, RTFSR, Ukrainos, Armėnijos, Gruzijos, Azerbaidžano, Kazachijos miestų.

Konferenciją atidarė Tarybinio nacionalinio gamtos mokslų ir technikos istorijos ir filosofijos susivienijimo Lietuvos filialo pirmininkas Lietuvos TSR MA akad. P. Šlavėnas, kuris pabrėžė Pabaltijo konferencijos reikšmę, stiprinant šalies gamtos mokslų ir technikos istorikų ryšius, ugdant šios srities specialistų kadrus.

Konferencijos metu buvo pažymėtos pirmojo Lietuvos fiziko bei chemiko Teodoro Grothuso 150-osios mirties metinės. Plenariniame posėdyje pranešimą apie šio įžymaus mokslininko gyvenimą ir veiklą padarė Lietuvos TSR Mokslų akademijos prezidentas akad. J. Matulis. Po pranešimo buvo pademonstruotas trumpametražinis mokslo populiarinimo filmas „Teodoras Grothusas“.

¹ Ideologinė kova ir jaunimas, V., 1972, 209 p.

Konferencijos dalyviai buvo išvykę į T. Grothuso tėviškę Gedučių kaimą (Pakruojo raj.), kur dalyvavo, atidengiant paminklinį akmenį. Be to, mokslininko jubiliejui pažymėti buvo pašvęstas chemijos istorijos sekcijos posėdis, įvykęs Pakruojo raj. kolūkio „Pirmyn į komunizmą“ salėje. Pranešimą apie T. Grothuso gyvenimą ir veiklą skaitė Latvijos TSR MA narys koresp. prof. J. Stradinis; apie T. Grothuso įnašą fizinės chemijos srityje — prof. J. Solovjovas (Maskva); apie T. Grothuso idėjas kai kurių kieto kūno fizikos aspektų šviesoje — J. Krikštopaitis. Įdomią ekskursiją T. Grothuso vietomis Žeimelyje ir Gedučiuose vedė Žeimelio vid. mokyklos mokytojas J. Sliavas. Jis supažindino ir su nauja Žeimelio vid. m-klos kraštotyros muziejaus ekspozicija, kurioje įrengtas atskiras T. Grothuso kampelis.

Konferencijos metu dirbo 5 sekcijos: 1) fizikos-matematikos istorijos; 2) technikos istorijos; 3) chemijos istorijos; 4) geologijos, geografijos ir biologijos istorijos; 5) medicinos istorijos.

Technikos istorijos sekcijoje buvo perskaityti trys pranešimai: A. Bogoliubovo (Kijevas) — „Mokslas apie mašinas Pabaltijo mokslininkų darbuose“, P. Vitkevičiaus (Kaunas) — „Elektrinių ir magnetinių reiškinų tyrimo pradžia senajame Vilniaus universitete XVIII a. viduryje“, A. Raulinaičio (Vilnius) — „Kai kurios korektūros Lietuvos miestų statybos istorijoje“.

Chemijos istorijos sekcija, be jubiliejinio posėdžio Gedučiuose, surengė dar vieną posėdį Vilniuje. Jame pranešimą apie lenkų chemikų ryšius su Ryga XIX—XX a. padarė J. Stradinis (Ryga). Įdomią problemą apie chemijos mokslo centrų formavimąsi Lietuvoje, Baltarusijoje ir Lenkijoje savo pranešime „K. D. Smidtas — pedagogas ir mokslininkas“ nagrinėjo R. Dobrotinas ir A. Ostanovka (Minskas). Su nauja Estijos TSR chemijos istorijos medžiaga supažindino H. Martinson ir J. Piarna (Talinas) pranešimuose „Apie chemijos mokslo vystymosi Estijoje tendencijas“ ir „Chemikų ruošimas Tartu universitete po Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos“. T. Krasovickaja ir S. Plotkinas (Maskva) skaitė pranešimą „Volastonas, jo mokslinės idėjos ir epocha“.

Geologijos, geografijos ir biologijos istorijos sekcijos dviejuose posėdžiuose buvo perskaityta 14 pranešimų. Dalis jų skirta įžymių mokslininkų, dirbusių Pabaltijyje, gyvenimui ir veiklai. Tokius pranešimus skaitė A. Grigelis (Vilnius) — „Profesorius Mykolas Kaveckis — įžymus Pabaltijo geologijos tyrinėtojas“, V. Mikaila (Vilnius) — „Profesorius Pranas Jodelė — naudingųjų iškasenų tyrinėjimo pradininkas Lietuvoje“, G. Cverava (Boksitogorskas) — „Pabaltijo mokslininkai — tėvyninių boksitų atradėjai“, H. Viksma (Tartu) — „A. V. Gupelis ir jo bendradarbiai“, M. Romanova (Maskva) — „F. J. Levinsono-Lesingo mokslinė ir pedagoginė veikla Jurjeve“, C. Kudaba (Vilnius) — „Ambroziejus Kašarauskas“, V. Paseckis (Leningradas) — „Arktikos tyrinėjimai XIX a. pirmojoje pusėje ir Pabaltijo mokslininkų bei jūreivių N. Kruzenšterno, O. Kocėbu, F. Vrangelio, F. Belingzhauzeno, K. Bero ir kt. įnašas“. Dalis pranešėjų nagrinėjo įvairias geologijos, geografijos, biologijos mokslų problemas, analizavo Pabaltijo mokslininkų indėlį į šių mokslų vystymąsi, lietuvių mokslininkų kryptį susidarymo istoriją. Prof. D. Gordejevas (Maskva) supažindino su evoliucinės minties raida geologijoje. Didelį susidomėjimą sukėlė M. Valt (Talinas) pranešimas „Darvinizmo kritika K. Bero darbuose ir G. Zeidlico kontrkritika“. Pranešimą apie kai kurių paskutiniojo apledėjimo zandrinių lygumų landsafto komponentų dinamiką Lietuvoje padarė N. Eitmanavičienė (Vilnius). S. Karčiauskas (Vilnius) supažindino su miškininkystės dėstymo istorija Lietuvoje, S. Lukinas (Kaunas) — su Upytės miškų istorija XIII—XVI a., A. Endzinas (Kaunas) — su Joniškėlio žemės ūkio m-klos veikla.

Gausiausiai atstovaujamoje medicinos istorijos sekcijoje buvo apsiribota konferencijos pranešimų tezėse paskelbta medžiaga pagrįstomis diskusijomis. Buvo aptarti šie pranešimai: K. Arono (Ryga) — „Aukštojo medicininio išsilavinimo ir medicinos mokslo Latvijos TSR etapai ir vystymosi dėsninumai“, A. Žygo, V. Jurevičiaus (Vilnius) — „Patologinės anatomijos dėstymo Vilniaus universitete 140-metis“, V. Derumo (Ryga) — „Paleopatologiniai tyrinėjimai Tarybų Sąjungoje“, E. Gribanovo (Maskva) — „Pabaltijo medicinos istorija pinigų ženkluose“, H. Gustavsono (Talinas) — „Psichiatrinės pagalbos progresas Estliandijos gubernijoje XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje“, N. Zma-

činskos (Minskas)—„Medicinos mokslo raida Baltarusijoje pirmuoju respublikos dešimtmečiu“, V. Siudiko, A. Šuopio (Kaunas)—„Apie disertacijas, apgintas Lietuvoje XIX a. choleros klausimu“, S. Krivobokovas, A. Samino (Maskva)—„Iš farmacinių preparatų fiziologinio veikimo aprašymų istorijos“, A. Chazanovo (Ryga)—„Apie rusų-vokiečių mokslinių medicininių ryšių tyrinėjimą“, V. Kempinsko (Kaunas)—„S. B. Gorskio farmakologijos kurso rankraštis“, S. Biziuvičiaus, P. Zajančiausko (Vilnius)—„Tadas Ivanauskas—žymus Lietuvos zoologas“, K. G. Vasiljevo, P. Zančevskos, S. Goldo (Odesa)—„I. Mečnikovas ir Pabaltijo evoliucionistai“, V. Grickevičiaus (Leningradas)—„Gydytojas revoliucionierius Teodoras Kuodis“, D. Vasiljevienės, V. Siudiko (Kaunas)—„Daktaro J. A. Bernardo veikla Lietuvoje“, M. Livi (Tartu)—„Tartu universiteto auklėtinių vaidmuo žandikaulių-veido chirurgijos ir stomatologijos vystymesi“, M. Suchodrevo (Ryga)—„Iš Kauno garnizono ligoninės Nr. 1145 istorijos“, A. Viksnos (Ryga)—„Apie pirmuosius eterinės ir chloroforminės narkozės panaudojimo atvejus Latvijoje“, A. Vileišio, V. Siudiko, O. Tovstik (Kaunas)—„Apie Rusijos sveikatos apsaugos draugijos Kauno skyriaus veiklą“, S. Biziuvičiaus (Vilnius)—„Iš sanitarijos-higienos istorijos Lietuvoje“, A. Dirbės (Ryga)—„Akušerių organizavimo Kurliandijos gubernijoje klausimu“, V. Lapinsko (Vilnius)—„Iš rentgenologijos vystymosi istorijos Lietuvoje“, M. Elkino, A. Loito (Leningradas)—„Mokslas apie žarnyno nepraeinamumą Dorpato klinikose XIX a.“

Fizikos-matematikos mokslų istorijos sekcija dirbo lygiagrečiai su astronomijos istorijos komisija prie TSRS MA Astronominės tarybos. Dėl to sekcijos programa buvo papildyta šiais pranešimais: L. Maistrovas (Maskva) supažindino su saulės laikrodžiais, saugomais Tartu m., H. Eelsalu (Tyraverė) papasakojo apie heliocentrizmo plitimą Estijoje, N. Michelsonas (Leningradas)—apie teleskopų konstruktoriaus N. Ponomariovo veiklą, L. Baranovskaja (Maskva) skaitė pranešimą iš astronominių koordinatų istorijos, K. Derbeneva (Kijevas)—apie Charkovo universiteto mokslinius ryšius su Pabaltiju, A. Mašanovas (Alma Ata)—apie al-Farabi darbus.

Be to, sekcijoje buvo perskaityta 14 pranešimų įvairiais fizikos, matematikos bei astronomijos istorijos Pabaltijyje klausimais: J. Gaiduko (Charkovas)—„Dėl P. G. Bolio (1865—1921) mokslinės veiklos įvertinimo“, S. Dachijos (Charkovas)—„I. J. Depmanas (1885—1970) kaip matematikos istorikas“, J. Gaiduko, S. Dachijos (Charkovas)—„Geometrijos pagrindų tyrinėjimo istorijos Pabaltijyje klausimu“, L. Koroliuk (Cernovcai)—„Apie algebrinius diferencialiai skirtingų lygčių atsiradimo šaltinius XIX a. pradžioje“, G. Školionok (Maskva)—„Kai kurie algebrinių kreivių teorijos klausimai Akselio Garnako darbuose (1873—1876)“, I. Naumovo (Charkovas)—„Apie Charkovo geometrinės mokyklos mokslinius ryšius su Pabaltijo geometrais“, I. Heninio, L. Reizinio (Ryga)—„Kai kurių G. Bolio įrodytų diferencialinių lygčių bendrosios teorijos pasiūlymų istorija“, E. Gečiausko (Vilnius)—„Aukštosios matematikos idėjų plitimo Lietuvoje pradininkai XVIII a.“, V. Čenakalo (Leningradas)—„Vilniaus astronomai Anglijoje“, N. Nevskos (Leningradas)—„G. V. Richmanas ir Z. N. Delilis“, P. Miursepo (Tartu)—„Bernardo Šmidto dalyvavimas saulės užtemimų stebėjimo ekspedicijose“, I. Naumovo, M. Rabinovičiaus (Charkovas)—„Žbikovskis ir jo ryšiai su Lietuva“, G. Lechemo (Vilnius)—„Materijos tvarumo idėjos istorinė-mokslinė raida“.

Antrajame plenariniame posėdyje apie sekcijų darbą, kilusias įdomesnes problemas susirinkusius informavo D. Gordejevas, A. Saminas (Maskva), E. Gečiauskas, S. Biziuvičius, P. Slavėnas, A. Raulinaitis (Vilnius).

Sekanti, X. Pabaltijo konferencija gamtos mokslų ir technikos istorijos klausimais numatyta 1975 m. Rygoje ir Jelgavoje. Konferencijos tematika siūloma tokia: pranešimai, skirti pirmojo mokslinio centro Latvijos teritorijoje—Jelgavos Akademijos Petrina—įkūrimo 200-osioms metinėms, ir pranešimai, nagrinėjantys Rusijos Akademijos įtaką mokslo vystymuisi Pabaltijyje (TSRS Mokslų akademijos įkūrimo 250-ųjų metinių proga).

E. Tamulevičienė

Moksliniai ryšiai

1972 m. vasario mėn. Sverdlovske įvyko II visasąjunginė konferencija tarybinės visuomenės socialinės struktūros kaitos klausimais (I konferencija buvo surengta 1965 m. Minske). Konferencijoje dalyvavo apie 500 filosofų, istorikų, teisininkų, sociologų, menotyrininkų, etnografų, pedagogų bei šių sričių praktikų iš visų sąjunginių respublikų. Istorikų sekcijoje pranešimą tema „Kai kurie visuomenės socialinės-klasinės struktūros kaitos Lietuvoje klausimai socializmo statybos laikotarpiu“ perskaitė ist. m. k. H. Šadžius.

Svarbiausia mintis, kuri buvo pabrėžiama tiek pagrindiniuose pranešimuose, tiek pasisakymuose,—ta, kad, darbininkų klasei atliekant vadovaujantį vaidmenį, mūsų šalyje, ypač per paskutinį dešimtmetį, pastebimas ryškus klasių ir socialinių grupių suartėjimas, vis tvirtesnis darosi socialinis tarybinės visuomenės vienalytiškumas; mūsų šalyje sukurta išsivysčiusi socialistinė visuomenė. Tuo pat metu pas mus toliau sparčiai nyksta esminiai skirtumai tarp fizinio ir protinio darbo, tarp darbo ir gyvenimo sąlygų mieste ir kaime.

* * *

Tartu un-tas palaiko tarptautinius ryšius, remdamasis sena tradicija. Jis leidžia tęstinį straipsnių rinkinį „Skandinavskij sbornik“, dalyvauja Skandinavijai skirtose konferencijose ir simpoziumuose, artimai bendradarbiauja su Greifsvaldo ir Rostoko universitetais Vokietijos Demokratinėje Respublikoje. Akivaizdus šių santykių vaisius buvo 1969 m. lapkričio 18—19 d. surengta istorikų konferencija. Konferencijoje skaityti pranešimai paskelbti rinkinyje „Entwicklungsprobleme des Feudalismus im Ostseegebiet“ (Tartu, 1970, 145 p.).

Tartu un-to istorikai 1972. III.14—17 d. suruošė daug platesnę konferenciją, pakvietę joje dalyvauti VDR, LLR ir tarybinių Pabaltijo respublikų bei Leningrado istorikus. Konferencija, vykusį rusų ir vokiečių kalbomis, buvo skirta tai pačiai feodalizmo ir kapitalizmo vystymosi problemai. Skaityti pranešimai paskelbti leidinyje „Entwicklungsprobleme des Feudalismus und Kapitalismus im Ostseegebiet“ (Tartu, 1972, 286 p.) tomis kalbomis, kokiomis pateikė savo pranešimus autoriai. Kadangi pranešimai buvo išspausdinti prieš pradėdant konferenciją, tai labai palengvino diskusijas. Vien tezes pateikusių pranešėjų tekstai buvo išspausdinti papildomame to paties pavadinimo 79 p. leidinyje.

Iš VDR dalyvavo E. Donertas (Donnert, Halė), J. Šildhaueris (Schildhauer, Greifsvaldas), K. Fritcė (Fritze, Greifsvaldas), G. Heitcas (Heitz, Rostokas), iš LLR — M. Biskupas (Torunė), E. Ciesliakas (Gdanskas), J. Topolskis (Poznanė), iš Leningrado — A. Šapira ir B. Mironovas, iš Rygos — V. Dorošenka, H. Strodas, O. Niedrė ir P. Krupnikovas, iš Vilniaus — J. Jurginis, iš Tartu ir Talino — 5 pranešėjai, jų tarpe J. Kahkas, H. Ligi ir H. Pirimė (Piirimäe).

J. Jurginio pranešimas „Miestiečių žemėvalda feodalinėje Lietuvoje“ ir M. Biskupo — „Karališkosios Prūsijos didžiųjų miestų stambiosios žemėvaldos vaidmuo ir reikšmė XVI—XVIII amžiais“ lieti tą pačią problemą ir sukėlė daugiausia diskusijų, nes teorinės išvados dėl miestų žemėvaldos buvo skirtingos. Miestų agrarizaciją, artėjant prie kapitalizmo, pirmasis pranešėjas vertino kaip neigiamą reiškinį, o antrasis žemės valdų suteikimą Prūsijos miestams laikė ūkio pažangai reikšmingu dalyku. Diskusijos dalyviai priėjo išvadą, kad nedera taikyti vieną pažangos mastą skirtingose sąlygose atsidūrusiems miestams bei jų žemėvaldai ir kad reikia konkrečiau palyginti miestų, valstybės ir privačių feodalų žemėvaldos bei ūkininkavimo formas.

* * *

1972.III.28—30 d. Minske įvyko Baltarusijos TSR MA Istorijos in-to suorganizuota konferencija Baltarusijos ir kaimyninių sričių archeologijos klausimais. Konferencijoje dalyvavo ne tik Baltarusijos TSR MA Istorijos in-to ir muziejų darbuotojai, bet ir TSRS MA Archeologijos in-to, taip pat Ukrainos TSR, Latvijos TSR ir Lietuvos TSR

archeologai. Mūsų respublikai atstovavo MA Istorijos in-to archeologijos sektoriaus vadovas ist. m. k. A. Tautavičius, m. b. ist. m. k. R. Rimantienė bei Kultūros ministerijos Mokslinės-metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologijos grupės vadovas V. Daugudis. Plenariniame posėdyje pranešimą apie rytų Lietuvos tipo pilkapynus su V—VI a. griautiniais kapais padarė A. Tautavičius. Jis apžvelgė šių pilkapių architektūrą, laidoseną, mirusiųjų įkapes.

R. Rimantienė perskaitė pranešimą apie akmeninius glūdintus dirbinius Lietuvoje ir pateikė duomenų apie daugiau kaip 1400 vietovių surastų 2500 glūdintų dirbinių. Ji ne tik tipologiniu atžvilgiu suskirstė šiuos dirbinius, bet ir padarė kai kurias etnokultūrinės išvadas. Pirmoji akmeninių šlifuočių dirbinių dalis priklauso ankstyvajame neolite (III tūkstantmetyje pr. m. e.) gyvenusioms gentims, antroji sietina su į Lietuvos teritoriją atėjusiais indoeuropiečiais — virvelinės keramikos kultūros žmonėmis, trečioji atspindi kultūrą, kurią sukūrė senieji gyventojai ir ateiviai, ketvirtoji parodo ryšius su finougrais ir fatjanovičiais. Tai pirmasis bandymas gausiausią atsitiktinių radinių grupę iš III—I tūkstantmečio pr. m. e. panaudoti, sprendžiant etnokultūrinius klausimus.

V. Daugudis skaitė pranešimą apie medinės architektūros likučius Lietuvos pilialkalniuose.

Lietuvišką tematiką iš dalies lietė Leningrado archeologė F. Gurevič, padariusi pranešimą apie Juodosios Rusijos miestų kilnę. Remdamasi Naugarduko ir Volkovysko tyrinėjimų duomenimis, ji teigė, kad šie miestai pradėjo kurtis X a. antrojoje pusėje retai apgyventoje baltų teritorijoje. Pradžią jiems davė ateiviai iš Volynės ir vidurinės Padnėprės. Įdomu, kad iš pradžių šie punktai buvo neįtvirtinti, o Rusijos pasienio su Lietuva tvirtovėmis jie tapo tik keliasdešimt metų vėliau — apie XI a. vidurį; Gardinas įsikūrė dar vėliau — XI a. pabaigoje.

* * *

1972.IV.11—14 d. Donecke (Ukrainos TSR) vyko Visasąjunginė mokslinė konferencija „Darbininkų klasė ir TSRS industrinis vystymasis“, skirta TSRS susikūrimo 50-osioms metinėms. Tarybų Lietuvai atstovavo 3 MA Istorijos in-to darbuotojai — socialistinės visuomenės istorijos sektoriaus vadovas ist. m. k. H. Šadžius, skaitęs pranešimą „Lietuvos socialistinės industrializacijos bendrieji bruožai ir specifinės ypatybės“, aspirantas V. Skebas su pranešimu „Lietuvos socialistinio žemės ūkio materialinės-techninės bazės sukūrimas ketvirtojo penkmečio metais“ ir j. m. b. E. Grunskis.

Konferencijoje buvo iškeltas uždavinys parašyti daugiatomę tarybinių socialistinių respublikų darbininkų klasės istoriją. Siekiant šiuo tikslu sutelkti istorikų jėgas, buvo nutarta sudaryti atitinkamą koordinacinę tarybą.

* * *

TSRS MA Istorijos skyrius, Archeologijos in-tas ir N. Miklucho-Maklajaus TSRS MA Etnografijos in-tas 1972.IV.24—29 d. Maskvoje surengė sesiją, skirtą 1971 m. archeologinių ir etnografinių tyrinėjimų rezultatams aptarti.

Atidarydamas plenarinius TSRS MA Archeologijos in-to posėdžius, šio instituto direktorius akad. B. Rybakovas įžanginiame žodyje palietė svarbiausius dabartinės archeologijos uždavinius. Jis pabrėžė tris momentus, labai aktualius ir Lietuvos archeologijai. Pirma — archeologų trūkumas, kuris ypač jaučiamas, plečiantis įvairioms statyboms. Tokiais atvejais dažnai reikia imtis labai skubių archeologinių tyrinėjimų. Antra, būtina skubi ir tiksli archeologinių paminklų registracija. Trečia, reikia pereiti prie platesnių teorinių apibendrinimų. Archeologijoje, kaip ir kitose istorijos mokslų srityse, būtinas paraleliškumas: ir faktų kaupimas, ir apibendrinamojo pobūdžio darbai.

Dėl to neatsitiktinai plenariniai archeologų posėdžiai buvo pradėti pranešimu metodologiniais klausimais, kurį padarė TSRS Archeologijos in-to direktoriaus pavaduotojas J. Zacharukas. Jo pranešimas „Probleminės situacijos archeologijoje“ lietė mokslinės archeologinių paminklų klasifikacijos, terminologijos ir archeologinių kultūrų ty-

rinėjimo problemas. Pranešėjas apžvelgė neolitines ir eneolitines epochas, konkrečiais pavyzdžiais parodydamas, kokių neleistinų prieštaravimų matoma šių epochų tyrinėjimų srityje. Konferencijoje pranešimus skaitė ir Pabaltijo archeologai: vienas iš Latvijos TSR ir du iš Lietuvos TSR. Latvių archeologas E. Mugurevičius painformavo apie savo tyrinėjimų rezultatus Martinsalos saloje (Rygos raj.), R. Kulikauskienė — apie kasinėjimus Maišiagalėje 1971 m. ir J. Stankus — apie geležies dirbinių gamybą Lietuvoje II—XIII a.

Konferencijos ne slavų tautų etnografijos sekcijoje vienas pusdienis buvo skirtas vien lietuvių pranešimams. S. Bernotienė (Istorijos-etnografijos muziejus) skaitė pranešimą „Skaros reikšmė lietuvių aprangoje“, R. Giedrienė (Vilniaus un-tas) — „Džukų kaimo kapinės“, V. Milius (Istorijos in-tas) — „Namų apyvokos daiktų tyrinėjimo klausimu (remiantis lietuviškąja medžiaga)“, A. Vyšniauskaitė (Istorijos in-tas) — „Mintuvų tipologijos Lietuvoje klausimu“. Šie pranešimai buvo iliustruoti skaidrėmis ir nuotraukomis. Tautosakos sekcijoje K. Viščinis (Lietuvių kalbos ir literatūros in-tas) skaitė pranešimą „Kai kurie lietuvių liaudies tradicinių anekdotų gyvavimo dėsnin-gumai“, o I. Cepienė (Vilniaus un-tas) TSRS tautų papročių sekcijoje — „Seimos pa-pročių raidos tendencijos Tarybų Lietuvoje“.

* * *

1972.V.23—26 d. Kijeve įvyko visasąjunginė konferencija, kurios tikslas — pasida-lyti patirtimi, rašant šalies miestų, kaimų, fabriklų, gamyklų, kolūkių ir tarybinių ūkių istoriją.

Konferencijoje dalyvavo visų sąjunginių respublikų ir daugelio RTFSR sričių atstovai: istorikai, rašytojai, žurnalistai, archyvų, leidyklų darbuotojai, gamybos pirmūnai. Šio forumo metu buvo padaryta apie 120 įvairių pranešimų.

Plenariniame posėdyje buvo perskaityti keturi pranešimai: TSRS MA nario koresp. P. Volobujevo — „Tėvynės istorijos vaidmuo, patriotiškai auklėjant TSRS dirbančiuosius revoliucinėmis, kovinėmis ir darbo tradicijomis“, ist. m. dr. P. Tronko — „Apie patirtį, kuriant Ukrainos TSR miestų ir kaimų istoriją“, ist. m. dr. prof. V. Ježovo — „Apie TSRS fabriklų ir gamyklų istorijos mokslinio tyrinėjimo būklę ir uždavinius“ ir Uzbekijos TSR MA narės koresp. R. Aminovos — „Kolūkių ir tarybinių ūkių istorija tarybinėje istoriografijoje“.

Lietuvos TSR MA Istorijos in-tui konferencijoje atstovavo socialistinės visuomenės istorijos sektoriaus vadovas ist. m. k. H. Šadžius, i. m. b-iai E. Šopa ir J. Matusevičius. H. Šadžius dalyvavo miestų ir kaimų, J. Matusevičius — fabriklų ir gamyklų, E. Šopa — kolūkių ir tarybinių ūkių istorijos sekcijų darbe.

Istorijos in-to bendradarbiai konferencijoje perskaitė šiuos pranešimus: H. Šadžius — „Lietuvos TSR miestų istorijos tyrinėjimų būklė“, J. Matusevičius — „Lietuvos TSR fabriklų ir gamyklų istorijos tyrinėjimai“, E. Šopa ir S. Overaitė — „Apie Lietuvos TSR kolūkių ir tarybinių ūkių istorijos tyrinėjimų būklę“.

* * *

1972.VI.6—7 d. Taline įvyko tarprespublikinė konferencija, skirta TSRS įkūrimo 50-mečiui. Ją organizavo Estijos TSR, Lietuvos TSR ir Latvijos TSR Mokslų akademi-jų visuomeninių mokslų skyriai. Lietuvos TSR atstovai padarė 3 pranešimus: ist. m. dr. B. Vaitkevičius — „Lietuvių tautos kova už valstybinę sąjungą su TSRS tautomis (1918—1940 m.)“, LTSR MA akad. K. Meškauskas — „Tarybų Lietuvos gamybinių jėgų vystymasis ir socialinės struktūros pasikeitimas“, fil. m. dr. G. Zimas — „Internacionalizmo principai ir kova prieš reakcinę nacionalizmo ideologiją“.

* * *

1972.IX.11—13 d. Istorijos in-te lankėsi Lenkijos—Tarybų Sąjungos santykių istorijos skyriaus (Varšuva) moksl. bendr. dr. Tadeušas Dompkovskis. Jis buvo priimtas Instituto direktoriaus B. Vaitkevičiaus ir direktoriaus pavaduotojo M. Jučo. Buvo pasikeista nuomonėmis apie LLR ir Lietuvos TSR istorikų bendradarbiavimą.

* * *

1972.IX.20—22 d. Krokovoje įvyko Krokuvos Jogailos un-to Archeologijos in-to ir Lenkijos archeologų draugijos Naujosios Hutos skyriaus suorganizuota konferencija I—V a. archeologinių kultūrų ir kultūrinių sričių Vidurio Europoje klausimu. Konferencijos uždavinys buvo apžvelgti Romos imperijos ir tautų kraustymosi laikotarpiu Lenkijoje ir kaimyninėse srityse buvusias kultūrinės sritis, kultūras, todėl organizatoriai į konferenciją pakvietė ne tik Lenkijos aukštųjų mokyklų, Mokslų akademijos, muziejų ir kitų įstaigų archeologus, bet ir kaimyninių kraštų—VDR, Čekoslovakijos Socialistinės Federacinės Respublikos ir TSRS—archeologus. TSRS atstovavo ist. m. k. M. Ščiukinas (Valstybinis Ermitažas) ir ist. m. k. A. Tautavičius (Lietuvos TSR MA Istorijos in-tas).

Daugiausia dėmesio konferencijoje buvo skirta Pamario kultūroms, o chronologiniu požiūriu—I—II a., taip pat atskirų dirbinių ir kultūros reiškinų tikslesniam datavimui. Mažiau pranešimų lieté rytinės ir šiaurinės Lenkijos dalį. Su šia tematika ir buvo susijęs M. Ščiukino pranešimas Cerniachovo kultūros pradinės datos klausimu. Pranešėjas išdėstė pažiūrą, kad minėtoji kultūra pasirodė tik III m. e. a.

Du Lenkijos archeologų pranešimai buvo skirti baltiškai tematikai. Doc. J. Okuličius kalbėjo apie Sembos ryšius su Romos imperija I—II a., o magistras M. Kačynskis apžvelgė stambaus jotvingių kapinyto Netoje (Augustavo raj.) tyrinėjimų rezultatus ir jotvingių lokalinių grupių išsiskyrimą m. e. I tūkstantmečio viduryje. Pastarajam pranešimui savo tematika buvo giminingas ir A. Tautavičiaus referatas apie II—V a. kultūrinės sritis Lietuvoje. Remdamasis II—V a. kapinynų medžiaga, pranešėjas aptiko 7 kultūrinių sričių užuomazgų dabartinėje Lietuvos TSR teritorijoje.

Konferencijos dalyviai turėjo progos susipažinti su Archeologijos in-to kasinėjimų radinių paroda ir m. e. pradžios kapinyto kasinėjimais Kryspinove prie Krokuvos.

* * *

XIV tarprespublikinio Rytų Europos agrarinės istorijos simpoziumo sesija įvyko Gardine 1972.IX.25—29 d.

Plenariniame posėdyje pranešimus skaitė: A. Anfimovas—„Agrarinis simpoziumas kaip viena iš broliškųjų respublikų mokslininkų agrarininkų sandraugos forma“, K. Sabunia, V. Cepko, P. Kozlovskis, V. Meleška, V. Paniutičius—„Žemės ūkio gamybos vystymasis Baltarusijoje XVIII a. antroje pusėje—XX a. pradžioje“, G. Riabkovas—„Naujo šaltinio apie tarybinio kaimo istoriją sudarymas (Smolensko kaimo dabartinio etninio, ekonominio ir socialinio tyrimo rezultatai)“.

Lietuvos TSR MA Istorijos in-to bendradarbiai perskaitė pranešimus: J. Jurginis—„XVI a. agrarinės reformos įtaka Lietuvos gamybinėms jėgoms“, M. Jučas—„Valstiečių pabėgimai ir baudžiaviniai įstatymai Lietuvoje XVII—XVIII a.“ Lietuvos istorijos problematiką palietė A. Grickevičius (Minskas) pranešime „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privačių miestų gyventojų užsiėmimas žemės ūkiu XVI—XVIII a.“. Pranešimų tezės išspausdintos¹.

¹ Тезисы докладов и сообщений XIV сессии межреспубликанского симпозиума по аграрной истории Восточной Европы (Минск—Гродно, 25—29 сентября 1972 г.), вып. I—II, М., 1972.

* * *

1972.X.8—13 d. Maskvoje TSRS Mokslų akademijos Istorinės geografijos ir kartografijos mokslinės tarybos ir TSRS Geografinės draugijos Maskvos filialo suorganizuotoje I visasąjunginėje mokslinėje istorinės geografijos sesijoje pranešimą tema „Lietuvos kraštovaizdžio atspindėjimas senojame kartografijoje“ padarė ist. m. k. O. Maksimaitienė.

* * *

1972.X—XI mėn. Vilniuje moksliniais tikslais lankęsis Lenkijos Mokslų akademijos Istorijos in-to moksl. bendr. dr. Marcelis Kosmanas, rengiantis darbą apie reformaciją ir kontrreformaciją Lietuvoje, susitiko su Istorijos in-to moksliniais bendradarbiais, pasidalijo mintimis.

* * *

1972.X.25 d. Rygoje įvyko mokslinė sesija istoriografijos klausimais, skirta TSRS įkūrimo 50-mečiui. Sesijos organizatoriai—Latvijos TSR MA Istorijos in-tas ir Istorijos mokslų istorijos mokslinė taryba prie TSRS MA Istorijos skyriaus. Sesijos darbe dalyvavo Pabaltijo tarybinių respublikų, Baltarusijos TSR ir Maskvos istorikai.

Mūsų respublikai sesijoje atstovavo: ist. m. dr. M. Jučas, kuris padarė pranešimą „Lietuvos istorijos feodalizmo laikotarpio tyrinėjimai tarybinių istorikų darbuose“, ir ist. m. k. H. Sadžius, skaitęs pranešimą tema „Socializmo statybos proceso nušvietimas Lietuvos tarybinėje istoriografijoje“.

* * *

1972.XI.1—2 d. Maskvoje įvyko TSRS MA Istorijos skyriaus sesija, skirta TSRS 50-mečiui paminėti. Pranešimą apie Lietuvos TSR istorijos mokslo raidą ir perspektyvas padarė Istorijos in-to direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams ist. m. dr. M. Jučas.

* * *

1972.XI.14—16 d. Maskvoje įvykusioje visasąjunginėje mokslinėje konferencijoje „TSRS 50-metis—lenininės nacionalinės politikos pergalė“ Lietuvos TSR atstovavo Istorijos in-to direktorius ist. m. dr. B. Vaitkevičius, kuris perskaitė pranešimą „Lietuvių liaudis kovoje už sąjungą ir draugystę su TSRS tautomis laikotarpyje iki 1940 metų“.

* * *

Mongolijos Liaudies Respublikos Mokslų akademijos, Partijos istorijos in-to prie Mongolijos Liaudies Revoliucinės partijos CK, Partinės mokyklos prie Mongolijos Liaudies Revoliucinės partijos CK ir MLR Aukštojo mokslo ministerijos 1972.XII.15 d. Ulan Batore suorganizuotoje mokslinėje konferencijoje, skirtoje TSRS 50-mečiui, pranešimą „Lietuvos įstojimas į TSRS sudėtį (istorinės prielaidos ir istorinė reikšmė)“ padarė ist. m. dr. B. Vaitkevičius.

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI RESPUBLIKOJE 1972 METAIS

1972 m. archeologinius paminklus tyrinėjo beveik visos tos pačios įstaigos, kaip ir praėjusiais metais. Tai Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos in-tas, VVU Lietuvos istorijos katedra, VVPI TSRS istorijos katedra, Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba, Lietuvos TSR istorijos-etnografijos muziejus, Kauno Valstybinis istorijos muziejus ir Telšių kraštotyros muziejus. Iš viso daugiau ar mažiau buvo kasinėti 33 archeologiniai paminklai 25 vietovėse. Jų tarpe yra 6 akmens amžiaus stovyklos (Šventoji), 6 piliakalniai (Bražuolė, Eketė, Jakštaičiai, Maišiagalą, Punia, Renavas); 3 pilkapynuose (Neravai, Pajuostė ir

Zabieliškės) ištirta 12 pilkapių, o 10 senkapių (Antalgė, Dimgailiai, Jakštaičiai, Pakalniškiai, Paragaudis, Reizgiai, Skėriai, Sarkai, Zastaučiai) aptikta 307 žmonių ir 37 žirgų kapai. Be to, tyrinėtos 8 spėjamos apeiginės vietos — alkakalniai ir kulto akmenų aplinka (Prapymas, Reizgiai ir kt.). Daugiausia paminklų tyrinėta Dubysos aukštupio baseine (1 piliakalnis, 3 senkapiai ir 2 apeiginės vietos). Kartu Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos in-tas ir Lietuvos TSR Kultūros ministerijos įstaigos įvairiuose rajonuose toliau žvalgė respublikos archeologinius paminklus ir tikrino jų padėtį. Žemiau pateikiamas tyrinėtų paminklų sąrašas ir duomenys apie tyrinėjimų apimtį bei rezultatus¹.

I. Akmens amžiaus stovyklos

Šventoji (Palangoje). Istorijos in-tas tęsė čia nuo 1966 m. atliekamus kasinėjimus. Buvo tiriamos stovyklos Nr. 3, 4, 5, 6, 7 ir 9.

Stovykloje Nr. 3 atidengtas 706 m² plotas, aptiktas kultūrinis sluoksnis su Narvos—Nemuno kultūrai būdinga keramika bei įvairiais mediniais, kauliniais ir kt. dirbiniais.

Stovyklose Nr. 4, 5, 6 ir 7 iškasti bandomieji šurfai bendros 80 m² apimties. Visur aptiktas pelkę ariant suardytas neolito kultūrinis sluoksnis.

Stovykloje Nr. 9 atidengtas 196 m² plotas, aptikta virvelinei keramikai būdingų radinių.

Tyrinėjimams vadovavo v. m. b. R. Rimantienė.

II. Piliakalniai

1. Bražuolė (Trakų raj.). Kadangi tvarkoma piliakalnio teritorija ir stiprinami šlaitai, Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba piliakalnio pietvakarių dalyje ištyrė apie 100 m² plotą — padarytas pylimo piūvis ir ištirtas aikštelės kraštelis. Aptikti m. e. pirmųjų amžių pylimai, rasta lipdytos keramikos brūkšniuotu ir grublėtu paviršiumi.

Kasinėjimams vadovavo Archeologų grupės vadovas V. Daugudis.

2. Eketė (Klaipėdos raj.). Istorijos in-tas piliakalnio aikštelėje ištyrė 180 m² plotą, aptiko 0,3—1,4 m storio kultūrinį sluoksnį, kuriame rasta pastatų pėdsakų, lipdytos ir žiestos keramikos, šlako, Romos monetų, taip pat įvairių įrankių ir papuošalų fragmentų. Be to, padarytas išorinio griovio ir mažesnio išorinio pylimo piūvis, aptiktos buvusių užtvartų vietos. Siekiant išaiškinti šalia piliakalnio buvusios gyvenvietės plotą ir joje išlikusio kultūrinio sluoksnio būklę, iškasta keletas šurfų bendros 74 m² apimties. Sukaupta piliakalnio ir gyvenvietės medžiaga datuojama II—XIII a.

Kasinėjimams vadovavo j. m. b. A. Merkevičius.

3. Jakštaičiai (Siaulių raj.). Spalvės upelio kairiajame krante esančioje „pilalėje“ Istorijos in-tas ištyrė 52 m² plotą. Kultūrinio sluoksnio nerasta.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

4. Maišiagala (Vilniaus raj.). Istorijos in-tas kartu su VVU Lietuvos TSR istorijos katedra tęsė 1971 m. pradėtus piliakalnio tyrinėjimus. Toliau buvo tiriamas 70 m² dydžio I plotas, pasiektas 4,3 m gylis, aptikti 2 sluoksniai, tyrinėtųjų datuojami XIV—XV a., ir 120 m² dydžio III plotas, kuriame pasiektas 1,4—1,6 m gylis, aptiktas XIII—XIV a. kultūrinis sluoksnis.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. dr. R. Kulikauskienė ir doc. P. Kulikauskas.

5. Punia (Alytaus raj.). Kadangi tvarkoma piliakalnio teritorija ir stiprinami šlaitai, Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba piliakalnio aikštelės vakariniame kampe ištyrė 61 m² plotą. Aptiktas 3,5 m storio kultūrinis sluoksnis iš XIV—XVIII a.

¹ Istorijos in-to, VVU, VVPI ir Mokslinės-metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos tyrinėtų paminklų radiniai perduoti Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejui. Muziejų tyrinėtų paminklų radiniai yra juos aptikusiuose muziejuose.

Kasinėjimams vadovavo tarybos koordinacinės grupės v. m. b. J. Markelevičius.

6. Renavas (Mažeikių raj.). Telšių kraštotyros muziejus Varduvos kairiajame krante esančio piliakalnio aikštelėje ištyrė 8 m² šurfa ir padarė pylimo vidinės pusės piūvį 14×2 m dydžio. Aikštelėje kultūrinio sluoksnio neaptikta. Po 3 m aukščio pylimu rasta apdegusių nukirstų negenėtų medžių, o pylimo sampile — gyvulių kaulų ir viena grublėto puodo šukė. Nustatyta, kad piliakalnis buvęs galutinai neįrengtas ir nepanaudotas nei gyventi, nei gintis.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus v. m. b. V. Valatka.

III. PILKAPYNAI

1. Neravai (Trakų raj.) Istorijos in-tas Neries kairiajame krante, miške esančioje apie 50 pilkapių grupėje, ištyrė 6 pilkapius. Iš jų tik pilkapiuose Nr. 2 ir 4 rasti sudegintų mirusiųjų kapai be įkapių ir su apdegusiomis įkapėmis, būdingomis VII—IX a.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. O. Kuncienė.

2. Pajuostis (Panevėžio raj.). VVPI TSRS Istorijos katedra tęsė praėjusiais metais pradėtus pilkapyno tyrinėjimus ir ištyrė dar 5 apardytus pilkapius (VI, VII, VIII, X ir XII). Aptikti sampilus supusių vainikų fragmentai ir apardyti II—VI a. kapai, taip pat pakartotinai pilkapyno teritorijoje IX—XI ir XVII a. laidoti mirusieji.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. M. Michelbertas.

2. Zabieliškė (Eišiškių raj.). Ariamame lauke išlikusių 3 apardytų pilkapių grupėje Lietuvos TSR istorijos-etnografijos muziejus ištyrė 1 pilkapio likučius. Rasti 2 sudegintų mirusiųjų kapai su VI—VII a. būdingomis įkapėmis.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus v. m. b. E. Butėnienė.

IV. SENKAPIAI

1. Antalgė (Utenos raj.). Istorijos in-tas patikrino 1968 m. rudenį ūkinių darbų metu aptikto I tūkstantmečio pr. m. e. kapo vietą. Iškastas 20 m² perkasas. Daugiau kapų nerasta.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

2. Dimgailiai (Mažeikių raj.). Telšių kraštotyros muziejus suardyto senkapio pakraštyje iškasė 12 m² bandomąjį perkasą. Aptikti 4 griaučiai be įkapių.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus v. m. b. V. Valatka.

3. Jakštaičiai (Siaulių raj.). Istorijos in-tas tyrinėjo du senkapius. Spalvės kairiajame krante esančiame senkapyje atidengtas 1534 m² plotas, rasta 215 kapų. Mirusieji laidoti nedeginti XIV—XVII a.

Svedkapiu vadinamame senkapyje atidengtas 120 m² plotas, rasti 4 griaučiai be įkapių, greičiausiai iš XVIII a.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

4. Pakalniškiai (Šakių raj.). Kauno Valstybinis istorijos muziejus toliau tyrinėjo kapinyną. Atidengtame 250 m² plote rasti dar 37 žirgų kapai. Keliuose kapuose laidota po du žirgus. Žirgai laidoti nedeginti, su X—XIII a. būdinga apranga. Kapinyno pakraštyje atidengtame 450 m² plote aptiktas storas su degėsiais sumaišytas žemės sluoksnis (laužavietė?), kuriame rasta apie 600 įvairių dirbinių ar jų fragmentų iš X—XIII a.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus Archeologijos skyriaus vedėjas J. Antanavičius.

5. Paragaudis (Šilalės raj.). Rudenį žvyro karjerui numatyto ploto pakraštyje Šilalės kraštotyrininkai atidengė 80 m² plotą ir rado 6 kapų pėdsakus. Mirusieji laidoti nedeginti, galvomis į R-SR, griaučiai sunykę. Kapuose rastos X—XIII a. būdingos įkapės.

Kasinėjimams vadovavo V. Statkevičius.

6. Reizgiai (Šiaulių raj.). Istorijos in-tas senkapyje iškasė bandomąjį perkasą. Rasti 3 žmonių griaučiai ir karstų pėdsakai. Įkapių nerasta. Kapai greičiausiai XVIII a.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

7. Skėriai (Mažeikių raj.). Telšių kraštotyros muziejus senkapyje ištyrė 90 m² plotą. Rasti 33 žmonių griaučiai. Kapai datuojami XV—XVII a.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus v. m. b. V. Valatka.

8. Sarkai (Šilalės raj.). Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejus ištyrė naujos kelio trasos paliečiamame kapinyne 1128 m² plotą. Aptikti kapus supusių akmenų vainikų fragmentai, 1 sudeginto ir 35 nesudegintų mirusiųjų kapai. Sudegintas mirusysis palaidotas be įkapių. Prie griaučių rasta žalvarinių ir sidabrinųjų papuošalų, geležinių įrankių ir ginklų iš III—VI a.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus Archeologijos skyriaus vedėja B. Tautavičienė.

Rudenį šalia kelio žvyro karjerui numatytame plote Šilalės kraštotyrininkai ištyrė dar 75 m² plotą ir ariamame sluoksnyje aptiko keletą radinių bei 4 kapų likučius iš III—IV a.

Kasinėjimams vadovavo V. Statkevičius.

9. Zastaučiai (Mažeikių raj.). Ventos pakrantėje esančio karjero pakraščiuose pastebėjus sudegintų mirusiųjų kapų pėdsakų, atlikti bandomieji kasinėjimai. Telšių kraštotyros muziejus ištyrė 3 perkasas 50 m² dydžio. Aptiktos apdegusios įkapės ir kapų duobių dugnai su sudegusių kaulų fragmentais bei radiniais, būdingais XII—XIII a. Rasti ir dveji griaučiai su menkomis XV—XVII a. įkapėmis.

Kasinėjimams vadovavo Telšių kraštotyros muziejaus v. m. b. V. Valatka.

V. APEIGINĖS VIETOS

1. Kutiškės (Radviliškio raj.). Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba patikrino buvusio dubenuoto, vadinamojo „girnų“, akmens stovėjimo vietą. Atidengtas 9 m² plotas. Rasta degusių, apdegusių akmenų.

Kasinėjimams vadovavo tarybos Koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas.

2. Meduoliškės (Zarasų raj.). Istorijos in-tas ištyrė akmens su „pėda“ aplinką. Atidengtas 16 m² plotas. Kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerasta.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

3. Pikeliškė—Mikulencai (Vilniaus raj.). Istorijos in-tas ištyrė dubenuoto akmens aplinką. Atidengtas 20 m² plotas, rasta degusių.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

4. Padabužis (Molėtų raj.). Istorijos in-tas ištyrė buv. dubenuoto akmens stovėjimo vietą, vadinamą senosios Molėtų bažnyčios vieta. Atidengtas 208 m² plotas. Aptiktos stulpų vietos, degėsiai.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

5. Prapymas (Šilalės raj.). Istorijos in-tas Gaidupio slėnyje, vadinamoje „aukų vietoje“, atidengė 38 m² plotą. Aptikta duobė su degusių sluoksneliu dugne.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

6. Reizgiai (Šiaulių raj.). Istorijos in-tas ežero šiauriniame krante esančio alkaikalnio viršuje atidengė 1000 m² plotą. Rastos dviejų stulpų vietos. Kalno pašlaitėje prie Dubysos ištirtas dar 60 m² plotas, kuriame aptiktos dvi nedidelės duobės. Vienos iš jų dugne buvo degusių.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

7. Trumponys (Molėtų raj.). Istorijos in-tas ištyrė dubenuoto akmens aplinką. Atidengtas 24 m² plotas. Rasta degusių.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

8. **Vaidulonys** (Radviliškio raj.). Kelio griovyje, dubenuoto akmens aplinkoje, iš-tirtas 19 m² plotas, aptikti akmenų grindiniai, degėsiai, žiestų puodų šukės, gyvulių ir paukščių kaulai.

Kasinėjimams vadovavo tarybos Koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas.

VI. PAMINKLŲ ŽVALGYMAS

Istorijos in-tas ir Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba kartu su Kauno, Rokiškio, Šiaulių ir Vilniaus muziejų darbuotojais žvalgė respublikos archeologinius paminklus, tikrino jų būklę, papildė ir patikslino duomenis apie juos. Istorijos in-to ekspedicija Alytaus, Kapsuko, Plungės, Rokiškio ir Zarasų rajonuose apžiūrėjo apie 75 piliakalnius ir apie 10 pilkapių grupių.

Mokslinė-Metodinė kultūros apsaugos paminklų taryba žvalgė Kauno, Šiaulių ir Vilkaviškio rajonų archeologinius paminklus bei kai kuriuos paminklus Vilniaus, Jurbarko ir kituose rajonuose. Kauno rajone 64 vietovėse apžiūrėta 14 piliakalnių, 44 senkapiai bei keliolika kitų paminklų. Šiaulių rajone patikrinta 12 piliakalnių, apžiūrėta apie 100 senkapių ir keliolika kitų paminklų. Vilkaviškio rajone žvalgyta 3 piliakalniai ir apie 40 senkapių. Daugumas lankyto senkapių yra XVII—XIX a. kaimų kapinaitės.

1972 m. žvalgant paminklus, rasta ir archeologams dar nežinomų piliakalnių, senkapių, akmenų su dubenimis, gyvenviečių bei kitų paminklų.

Kartu konstatuota, kad kai kurie archeologiniai paminklai buvo apardyti, o keli ir sunaikinti ūkinių darbų metu.

A. Tautavičius

ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS RESPUBLIKOJE 1972 METAIS

1972 m. Lietuvos TSR MA Istorijos in-to etnografinės ekspedicijos tyrė kaimo bei miesto kultūros ir buities istoriją¹.

Tyrinėjimai buvo atliekami: Telšių, Vilkaviškio, Svenčionių, Akmenės, Šiaulių, Kelmės, Kėdainių, Radviliškio, Kauno, Jonavos, Panevėžio, Pakruojo, Pasvalio, Ukmergės, Utenos, Alytaus, Kapsuko, Šakių, Lazdijų rajonuose ir Kauno, Klaipėdos, Kapsuko, Kretingos miestuose. Kaimo vietovėse buvo iširta 215 punktų.

Ekspedicijoms vadovavo I. Butkevičius. Ekspedicijų dalyviai įvairiais laikotarpiais kaime dirbo 6 mėnesius. Darbai buvo pradėti š. m. gegužės 1 d., baigti spalio 31 d. Pagal tyrinėjimo objektus, vietą ir laiką ekspedicijos buvo suskirstytos į 8 grupes. Temų vykdytojams įvairiais laikotarpiais talkininkavo dailininkai: 12 grafikų, 9 architektai, 3 tekstilininkai.

Ekspedicijos tikslas buvo surinkti ruošiamiems instituto planiniams darbams konkrečią medžiagą apie XVIII—XX a. valstiečių naudotus žemdirbystės įrankius, įvairius verslus, amatus, liaudies techniką, gyvenvietes, sodybas ir trobesius, vyrų ir moterų drabužius, žvejybą, transporto priemones, šeimos ir kalendorinių švenčių papročius. Be to, buvo toliau tyrinėjama Lietuvos miestų gyventojų buitis ir kultūra.

Ekspedicijos dalyviai rinko medžiagą šioms temoms: 1) derliaus nuėmimo ir kūlimo įrankiai, 2) vandens ir vėjo malūnai, 3) maistas, 4) namų apyvokos daiktai, 5) geležies dirbiniai (V. Milius), 6) linų ūkis ir papročiai (A. Vyšniauskaitė), 7) gyvenvietės, sodybos ir trobesiai, 8) bitininkystė (I. Butkevičius), 9) gyvulininkystė ir tvartai (R. Merkienė), 10) baldai ir interjeras (A. Andriuškevičius, V. Kulikauskienė), 11) moterų drabužiai (M. Mastonytė), 12) vyrų drabužiai (V. Kulikauskienė), 13) žvejyba ir žemės ūkio darbininkų buitis (V. Morkūnas), 14) transporto priemonės (J. Laniauskaitė), 15) dervos ir deguto varymas (J. Kudirka), 16) miesto darbininkų kultūra ir buitis (A. Daniliauskas).

¹ Apžvalga paruošta, remiantis etnografinių ekspedicijų dalyvių ataskaitomis.

Žemdirbystės klausimus tyrinėjęs V. Milius šiais metais siekė surinkti papildomos medžiagos ruošiamam planiniam darbui apie tradicinius derliaus nuėmimo ir kūlmo įrankius. Iš vyresnio amžiaus informatorių autoriaus surinkta medžiaga pasitarnaus, kartografuojant įrankių tipus Telšių, Vilkaviškio rajonuose.

V. Milius tuo pačiu metu rinko Europos etnografiniam atlasui medžiagą apie riebalų vartojimą maistui. Iš įdomesnių momentų pažymėtinas kastinio darymo būdas Telšių raj., taikinės naudojimas sriuboms pagardinti Vilkaviškio raj. Be to, V. Milius rinko medžiagą apie namų apyvokos daiktus, geležies dirbinius.

Vertingos medžiagos V. Milius surinko ir apie Žemaitijos vandens bei vėjo malūnus. Nustatyta jų topografija, statybinė medžiaga, aprašyti pagrindiniai ir įdomesni smulkūs vidaus įrenginiai.

Kita žemdirbystės tema — „Linų ir kanapių auginimas ir apdirbimas“ — medžiagą rinko A. Vyšniauskaitė daugiausia Telšių, Vilkaviškio, Švenčionių rajonuose ir vidurio Lietuvoje.

Tyrinėtoja konstatavo, kad Suvalkijoje linų apdirbimo įrankių šiuo metu jau reta. Išaiškinta, kad Suvalkijoje linai nebuvo mirkomi, o džiovinami, sustačius linienoje, po to spragilu nukuliamos galvutės. Tyrimai leido nustatyti suvalkietišųjų bei pereinamųjų į dzukiškuosius mintuvų tipą. Tyrinėtoja išaiškino didelius skirtumus tarp žemaitišųjų ir suvalkietišųjų bruktuvių, be to, ekspedicijos metu patikslino žemaitišųjų, aukštaitišųjų ir suvalkietišųjų mintuvų, horizontalių ir kolinių šukuočių bei bruktuvių tipų paplitimo ribas. Pastebėta, kad vidurio Lietuvoje buvo naudojamos tiek tiltinės, tiek vėlesnės kilmės veleninės minamosios mašinos. Užfiksuoti linų biržijimo būdai, patikslintos linų mirkytinių ir klotinių išplitimo ribos. Tyrinėtoja išaiškino, kad palyginti daug linų buvo sejama Švenčionių raj. Adutiškio apyl., nes Adutiškyje buvo linų apdirbimo fabrikėlis, kuris linus eksportuodavo į užsienį. Pastebėta, kad linų apdirbimo pasikeitimo riba šiame krašte buvo I pasaulinis karas. Iki jo čia buvo mirkytiniai, vėliau — klotiniai linai. Būdinga, kad šiame krašte linai buvo minami priepirtyje. Pastebėtas vietos linininkystės verslui būdingas bruožas — žemės nuomojimas „iš pusės“ linams sėti, atiduodant už žemę jos savininkui pusę surinktų saujų skaičiaus.

Tyrimų medžiaga rodo, kad kanapių tiek vidurio Lietuvoje, tiek Švenčionių raj. sėta labai mažai.

Be to, įdomios medžiagos A. Vyšniauskaitė surinko ir apie lietuvių liaudies papročius.

Lietuvos valstiečių gyvenvietes, sodybas, trobesius Telšių, Vilkaviškio, Švenčionių rajonuose tyrinėjo I. Būtkevičius. Svarbiausias dėmesys buvo kreipiamas į senuosius trobesius, kurie galėtų pasitarnauti pastatų istorijai nušviesti. Palyginti dar senų trobesių rasta Telšių raj., kur kai kurie gyvenamieji namai, klėtys ir kluonai siekia XVIII a. Daug pastatų Žemaitijoje išlikę iš XIX a. Patys seniausi Vilkaviškio raj. tyrinėti trobesiai yra iš XIX a. Seniausi trobesiai Švenčionių raj. siekia XIX a. vidurį. Tyrimų duomenys patvirtina, kad Žemaitijoje įvairių sluoksnių valstiečių tradicinės trobos su kaminu centre, išilginėmis vidaus kapitalinėmis sienomis ir daug patalpų vyravo XVIII—XIX a. Sudėtingesnės jos buvo vakarinėje ir centrinėje Žemaitijoje. Rytinėje Žemaitijoje palei ribą su vidurio Lietuva trobų planinė struktūra buvo mažiau sudėtinga.

Tyrimai Vilkaviškio raj. davė papildomų naujų duomenų apie kai kuriuos suvalkietišių tradicinių stubų elementus. Atlikus tyrimus, išaiškėjo suvalkietišų kaminų rūkvklų virš lubų išnykimo, gonkelių prie stubų atsiradimo laikas, stogų dangos pakitimai XX a. pradžioje.

Surinkta medžiaga taip pat padės paryškinti kai kuriuos momentus ir klėčių raidos istorijoje. Senųjų klėčių tyrinėjimai parodė, kad XVIII a. klėtys dažniausiai buvo statomos be išbaigtų prieklėčių. Tuo metu prieklėtį atstodavo priekyje platesnė pastogė. Prieklėčiai su stulpeliais ir tvorelėmis paplinta tikrai XIX a. pirmojoje pusėje. Suvalkijos duomenys apie klėtis dar kartą patvirtina, kad šiame krašte klėtys dažniausiai buvo dviejų patalpų. Grūdai buvo laikomi tik ant klėties aukšto. Klėčių artikas Suvalkijoje vyravo jau XIX a. viduryje.

Libiausiai nykstantis valstiečių sodybos trobesys — kluonas — retai bepasitaiko. Tačiau Žemaitijoje pasisekė dar atrasti kluonų, statytų XIX a. pirmojoje pusėje, ir juos suinventorizuoti. Surinkta medžiaga apie Suvalkijos kluonus, statytus XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje, paremia teiginį, kad tuo laikotarpiu čia vyravo atskiras kluonų tipas.

Medžiagą apie tvartus ir gyvulininkystę rinko R. Merkienė Suvalkijoje. Daugiausia domėtasi tvartų raida XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje. Tuo tikslu tyrinėtoja lankėsi vietovėse, apie kurias buvo turima archyvinės medžiagos, ir mėgino, apklausinėdama senuosius kaimų gyventojus, atkurti įvairaus išplanavimo tvartus. Tyrinėtojos surinkta medžiaga rodo, kad XX a. pradžioje Suvalkijai būdingų vadinamųjų „kertuotų“ tvartų bebuvo likę labai mažai. Paskutiniai pavieniai tokie tvartai vakarinės Užnemunės didesniuose ūkiuose išliko iki XX a. antrojo dešimtmečio; rytinėje Užnemunėje, kaip teigia R. Merkienė, XX a. trečiajame dešimtmetyje jų bepasitaikė tik dvareliuose.

Be to, R. Merkienė surinko nemažai medžiagos apie gyvulių šėrimą ir ganymą. Lietuvių liaudies baldus tyrinėjo A. Andriuškevičius ir V. Kulikauskienė. Šiais metais A. Audriuškevičius daugiausia tyrinėjo rytiniuose, šiaurietiniuose ir vidurio Lietuvos rajonuose. Tyrinėtojas išaiškino, kad ožinės konstrukcijos stalai buvo paplitę ne tik vakarinėje, bet taip pat šiaurinėje ir rytinėje Lietuvoje. Rytinėje ir šiaurinėje Lietuvoje lig šiol tebenaudojamas specifinis baldas maisto produktams laikyti — „kanikas“.

Ekspedicijos metu surinkti duomenys padės nustatyti įvairių rūšių baldų tipų paplitimo ribas ir laiką, išspręsti kai kurias baldų kilmės problemas.

Baldų kompleksą, kaip sudėtinę interjero dalį, tyrinėjo V. Kulikauskienė Svenčionių raj. Adutiškio apylinkėje. Tuo tikslu tyrinėtoja sudarė 14 pirklių interjero statistiką, apimančią pirklių sienų, lubų, grindų apdailą, baldus, jų įsigijimo laiką, taip pat dekorą: paveikslus, siuvinėjimus, grindų bei sienų užtiesalus, gėles.

Surinkta medžiaga leis tyrinėtojai pasekti Adutiškio krašto interjero raidą ir jo santykį su šiuolaikinio interjero kaita.

Drabužius tyrinėjo dvi bendradarbės: moteriškus — M. Mastonytė, vyriškus — V. Kulikauskienė.

Ekspedicijų metu Telšių, Vilkaviškio, Svenčionių rajonuose ir vidurio Lietuvoje M. Mastonytė rinko medžiagą apie tradicinius moterų drabužius. Ji išaiškino čia paplitusius tradicinės aprangos tipus, nustatė tradicinių drabužių išnykimo laiką, užfiksavo tradicinės aprangos elementus, išlikusius pirmųjų XX a. dešimtmečių valstiečių drabužiuose.

Surinkti duomenys rodo, kad tradicinių drabužių nykimo metas — XIX a. antroji pusė. Drabužių miesčionėjimo tendencija anksčiausiai pasireiškė vidurio Lietuvoje ir Žemaitijoje. Ilgiau, iki 1880—1885 m., tradicinių drabužių būta kai kuriose Vilkaviškio raj. apylinkėse ir rytu Lietuvos, Adutiškio apylinkėse. Tyrinėtoja pastebėjo, kad žemaičių ir suvalkiečių drabužiams būdingas spalvingumas, sodrių spalvų deriniai, tuo tarpu vidurio Lietuvos ir Adutiškio apylinkių tradiciniuose moterų drabužiuose vyravo baltas linas. Žymiai skyrėsi apavas ir galvos danga, sėmėgų spalvos bei sukirpimas.

Vyrų drabužius tyrinėjusi V. Kulikauskienė rinko medžiagą apie XIX a. antrosios pusės—XX a. drabužius. XIX a. antrojoje pusėje Telšių, Sakių, Vilkaviškio rajonų ribose gyvenusių valstiečių našystoje nyksta kai kurios tradicinių drabužių dalys. Išnyksta seno sukirpimo sėmėga, vietoj jos įsivyrąja siūtas milo surdutas ir naujo sukirpimo sėmėga. XIX a. antrojoje pusėje palaiapsniui nustoja vilkėti baltas kelnes ir ant jų išleistus, juosta parištus marškinius. Baltos kelnės tampa apatiniu drabužiu. Pastebėta, kad XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje vyrų aprangoje dominuoja tamsių spalvų kostiumas, kurio sukirpimas bendraeuropinis. Išaiškinta, kad XX a. pradžioje, o ypač po I pasaulinio karo vyrų aprangoje pasirodo naujų drabužių komplekto dalių — žieminiai ir demisezoniniai paltai, vasarinis apsiaustas.

Šiais metais V. Morkūnas pradėjo tyrinėti žvejybą. Tyrinėjimai vyko Šventosios upės baseine, gretimuose ežeruose, aplink Sartų ežerą, Adutiškio apylinkėse. Renkama medžiaga daugiausia iš XIX a. pabaigos—XX a. pradžios. Pagal specialiai pa-

rengtą anketą buvo fiksuojamos žinios apie žvejybos pobūdį, būdus ir priemones, pa-
pročius, taip pat su žvejyba susijusi tautosaka.

Tyrinėtojas nustatė, kad tradiciniai žvejybos būdai ir priemonės XX a. beveik nepa-
kito. Keitėsi tik žvejybos pobūdis, jos priemonių išmatavimai, medžiaga. Gana ryškių
pakitimų į žvejybą įneša pastaraisiais metais respublikoje atliekami melioravimo darbai.

Be to, V. Morkūnas Svenčionių raj. Adučiškio apyl. rinko medžiagą apie žemės
ūkio darbininkų buitį 1919—1940 m.

Valstiečių transportą vidurio Lietuvoje, Suvalkijoje, Telšių ir Svenčionių rajonuose
tyrinėjo J. L a n i a u s k a i t ė. Ji užsibrėžė išaiškinti pagrindines valstiečių vasaros kin-
komąsias susisiekimo priemones XIX a. viduryje—XX a. penktajame dešimtmetyje, t. y.
nustatyti jų tipus ir tipų paplitimo ribas, parodyti, kaip jie keitėsi ir tobulėjo, išnagri-
nėti gamybą: kas gamino, kokiais įrankiais, iš kur ir kokią medžiagą naudojo. Be to,
buvo renkama medžiaga ir apie valstiečių žiemos transportą, pakinktus bei pakinkymą.

Tyrinėtojos surinkta medžiaga parodė, kad ratų tipai, atsižvelgiant į jų konstruk-
ciją, įvairiuose etnografiniuose rajonuose buvo skirtingi; skyrėsi ir arklių pakinkymo
būdas. Be to, domėtasi ratų kaustymu, medinašių ratų išnykimu ir geležinašių atsira-
dimu, valstiečių išieginiais (šventiniais) ratais.

Medžiagą apie miško chemijos verslus — dervos ir deguto gamybą — Lietuvoje rin-
ko J. K u d i r k a. Tirtieji rajonai — Telšių — mažai miškingas, Vilkaviškio — visai ne-
miškingas. Tai lėmė ir tyrinėjamųjų verslų specifika. Tyrinėtojas išaiškino, kad Tel-
šių raj. derva ir degutas buvo varomi Lieplaukės, Nevarėnų, Pavandenės ir Zarėnų
aplinkėse. Tai mažazemių ir vidutiniųjų valstiečių užsiėmimas laisvalaikiu. Verslas bu-
vo ne prekinis, o paslauga kaimynams.

Vilkaviškio raj. derva aprūpindavo Kazlų Rūdos girių dervininkai, J. Kudirka iš-
aiškino dervos ir deguto paskirtį tyrinėtuose rajonuose. Derva ir degutas buvo naudo-
jami medinašių ratų ašims tepti, o degutu buvo tepamos ir geležinės ašys. Degutas
naudotas dar gyvuliams ir vaikams gydyti nuo kirminų. Dervos varymo atliekas — ang-
lis — dervininkai parduodavo kalviams.

Antroji etnografijos sektoriaus ekspedicijų kryptis — Lietuvos miestų materialinės
XX a. kultūros tyrimai. Juos vykdė A. D a n i l i a u s k a s, tyrinėjęs Kaune, Klaipėdoje,
Kretingoje ir Kapsuke.

Svarbiausias dėmesys buvo kreipiamas į gyvenamąsias patalpas, baldus, drabužius,
karpinius, mitybą.

Tyrimų medžiaga duoda naujų duomenų apie inteligentų baldų sudėtį 1939 m., jų
išvaizdą, baldų stiliaus raidą Lietuvoje (miestuose) XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje.
Surinkti duomenys taip pat gana pilnai nušviečia miesto gyventojų drabužių raidą XX a.
trečiuoju—ketvirtuoju dešimtmečiais. Anketinė medžiaga leis palyginti darbininkų ir
inteligentų mitybą, taip pat nustatyti bendrus miesto gyventojų mitybos raidos bruo-
žus XX a.

Ekspedicijos dalyviai ne tik rinko medžiagą, bet atliko ir kitus darbus. Antai Vil-
kaviškio vid. mokykloje vietos gyventojams jie surengė konferenciją ir parodą „Apie
etnografinės medžiagos rinkimą“. Pranešimus padarė: I. Butkevičius, V. Milius, A. Vyš-
niauskaitė, J. Kudirka, J. Laniauskaitė.

1972 m. etnografinių ekspedicijų metu buvo sukaupta įvairios medžiagos: 1) apra-
šų ir užpildytų anketų — 707 vienetai; 2) brėžinių, piešinių, planų — 1560; 3) 4850 etno-
grafinių objektų fotografijų.

Be to, sektoriui įgyta 15 popieriaus karpinių.

1972 m. surinkta gausi ir įvairiapusiška aprašomoji, grafinė ir foto medžiaga su-
teikia naujų duomenų valstiečių ir darbininkų materialinės bei dvasinės kultūros tyri-
nėjimams.

I. Butkevičius

In memoriam

STAKAUSKAS JUOZAS

1900.VII.24 — 1972.III.2

Velionis istorikas Juozas Stakauskas aukštuosius mokslus baigė Vienos universite-
te ir, ten gavęs filosofijos daktaro laipsnį, nuo 1934 m. dirbo Kauno Centrinio valstybės
archyvo vedėju, o nuo 1939 m.—Vilniaus Valstybinio archyvo direktoriumi. Vokiečių
okupacijos metais išsaugojo archyvą ir jame slėpė žydus, išgelbėdamas jiems gyvybę.
Pokario metais buvo kunigas ir profesorius Kauno kunigų seminarijoje.

Pagrindinis J. Stakausko darbas „Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje“ išleistas
Kaune 1934 m. Velionis gerai žinojo XIII a. šaltinius, ypač Romos kurijos dokumen-
tus. Jis plačiai nušvietė Mindaugo santykius su Roma, pirmųjų Lietuvos vyskupijų įkū-
rimo, Mindaugo apostazijos ir jo santykių su Livonija klausimus. Jis laikė teisėtu lie-
tuviių pagonių pasipriešinimą Vokiečių ordinui.

J. Stakauskas taip pat tyrinėjo aukštųjų Lietuvos dvasininkų veiklą ir ją traktavo
iš idealistinės filosofijos pozicijų.

Vokiečių okupacijos metais J. Stakauskas surinko Vilniaus archyve istorinę medžia-
gą apie XIX a. spaudos draudimą bei nacionalinį judėjimą. Šios medžiagos mikrofil-
mus jis perdavė saugoti Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinei bibliotekai. Velionis
teigiamai vertino lietuvių tarybinių istorikų darbus.

M. Jučas

ORDA JURGIS

1905.III.20 — 1972.VI.8

Meno istorikas ir archyvinių šaltinių žinovas J. Orda pradžios mokslą išėjo namuo-
se, o 1917 m. atvykęs į Varšuvą, įstojo į gimnaziją ir 1923 m. ją baigė. Tais pačiais
metais jis įstojo į Varšuvos universiteto Filosofijos fakultetą. 1926 m. persikėlė į Vil-
nių. Čia pradėjo lankyti S. Batoro universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, kurį
1933 m. baigė, įgydamas filosofijos daktaro laipsnį ir istorijos bei meno istorijos spe-
cialybes. Jo disertacijos tema — „Pinsko miesto istorija iki XVII a. vidurio“. Čia J. Orda
nagrinėja, kokios etninės grupės pirmiausia apsigyveno Pinsko apylinkėse. Tokiais gy-
ventojais jis laiko atskirą slavų giminę pinčikus, o Piskasas buvęs svarbiausiu jų mies-
tu. Teoriją apie baltus, kaip pirmuosius Pinsko gyventojus, jis laikė nepagrįsta. Vis
dėlto K. Būgos, taip pat žinomų tarybinių kalbininkų V. Toporovo, O. Trubačiovo ir
kitų lingvistiniai darbai neginčijamai įrodo ten gyvenus baltų gimines — ir ne tik į šiau-
rę, bet ir į pietus nuo Pinsko.

Tais pačiais 1933 metais J. Orda paskelbė didelį straipsnį „Sv. Petro ir Povilo bažnyčios Vilniuje skulptūrų simbolika“. Jis gilinosi į to meto istorines sąlygas, bažnyčios fundatoriaus Mykolo Kazimiero Paco karingą, politinę veiklą, jo šeimos tradicijas, kuriomis remdamasis, aiškino bažnyčios skulptūrų istorines ir religines scenas.

Nuo 1935 iki 1937 m. J. Orda buvo ūkio ir socialinės istorijos sekcijos prie Lvovo universiteto bendradarbis. Tačiau gyveno Vilniuje ir pagal šios sekcijos užduotį dirbo Vilniaus archyvuose, rinko medžiagą apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir jos gyventojus iki XVIII a. Kartu Vilniaus teatro studijoje 1935—1938 m. dėstė meno istoriją.

1940—1957 m. jis dirbo Valstybiniame Vilniaus m. archyve bendradarbiu, Vilniaus Dailės muziejuje bibliotekininku, Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institute, Lietuvos TSR Istorijos ir etnografijos muziejuje, o 1957 m. pabaigoje grįžo prie pamėgto darbo Lietuvos TSR Centriniam valstybiniame istorijos archyve. Čia jis darbovosi atsakinguose, daug žinių reikalaujančiuose baruose. J. Orda skaitė ir suprato lietuviškai, gerai mokėjo rusų, lenkų, vokiečių, prancūzų, lotynų kalbas.

1960 m. jis paskelbė įdomų straipsnį „Trakų pusiasalio pilis“. Remdamasis beveik vien rašytiniais šaltiniais, nes iki to laiko pilis archeologų buvo labai mažai tyrinėta, jis parašė išsamią pusiasalio pilies istoriją nuo jos pastatymo iki sugriovimo XVII a. viduryje.

J. Orda daug prisidėjo prie archyvinių dokumentų išsaugojimo ir tvarkymo. Jis parengė išsamias archyvinių fondų istorijas, kurios galėtų būti atskiri moksliniai straipsniai. Darbe nemėgo skubotumo, buvo kruopštus ir pareigingas žmogus. Maloniausias J. Ordos laisvalaikio užsiėmimas buvo ekskursijos po Vilnių. Jo gyvenimo kelias pasibaigė senosiose Rasų kapinėse.

D. Butėnas

RESPUBLIKINĖMIS PREMIJOMIS ĮVERTINTI LIETUVOS ISTORIKŲ DARBAI

Lietuvos TSR Respublikinė mokslo ir technikos premija paskirta:

1972 m. ist. m. dr. prof. *Konstantinui Navickui* už monografijas: „TSRS vaidmuo, ginant Lietuvą nuo imperialistinės agresijos 1920—1940 metais“ („Mintis“, V., 1966, 336 p.) ir «Литва и Антанта» („Lietuva ir Antantė“, „Mintis“, V., 1970, 140 p.)

LIETUVOS TSR MA ISTORIJS INSTITUTE GALIMA NUSIPIRKTI SIUOS INSTITUTO LEIDINIUS:

1. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. Dokumentų rinkinys, d. I, XVI—XVII amžiai. Sudarė K. Jablonskis, V., 1959, 368 p., kaina — 2,10 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba — lenkų ir rusų.

2. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. Dokumentų rinkinys, d. II, XVIII amžius. Sudarė R. Jasas ir J. Orda, V., 1961, 592 p., kaina — 3,37 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba — lenkų ir rusų.

3. Тяжбы литовских крестьян и жителей местечек с управителями имений. Сборник документов, ч. III, Жалобы крестьян жителей местечек Литвы в 1795—1844 гг. Составители: М. Ючас и Р. Ясас, V., 1968, 512 p., kaina — 1,79 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba — rusų, lenkų ir vokiečių.

4. Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai Lietuvos valstiečiams. Dokumentų rinkinys. Sudarė P. Pakarklis, V., 1960, 668 p., kaina — 4,36 rb.

5. Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1963 г., Сборник докладов и сообщений, V., 1965, 722 p., kaina — 4,08 rb.

6. Материалы VI конференции по истории науки в Прибалтике, V., 1965, 274 p., kaina — 60 кар.

7. Д. Л. Похилевич, Крестьяне Белоруссии и Литвы во второй половине XVIII века, V., 1966, 215 p., kaina — 2,15 rb.

8. Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune. Straipsnių rinkinys, V., 1967, 145 p., kaina — 24 kap.

9. Материалы к конференции по истории естествознания в Прибалтике, май 1968 г., V., 1968, 221 p., kaina — 45 kap.

10. A. Janulaitis, Mikalojus Akelaitis, Acta historica Lituanica, III, V., 1969, 96 p., kaina — 24 kap. Yra reziumė rusų kalba.

11. В. Меркис, Развитие промышленности и формирование пролетариата Литвы в XIX в., monografija, V., 1969, 448 p., kaina — 2,15 rb.

12. Antanas Daniliauskas, Siaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra, monografija, V., 1970, 192 p., kaina — 1,14 rb. Yra plačios reziumė rusų ir anglų kalbomis.

13. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m. (Medžiaga konferencijai, skirtai 1968 ir 1969 m. archeologinių ir etnografinių ekspedicijų rezultatams apsvarstyti. Vilnius, 1970 m. gegužės mėn. 14—15 d.), V., 1970, 156 p., kaina — 40 kap. Yra trumpos anotacijos rusų kalba.

14. С. Черняускас, Деятельность профсоюзов Советской Литвы по установлению норм в области трудовых отношений (научно-методическое пособие), V., 1971, 76 p., kaina — 25 kap. (rotoprintu).

15. А. П. Ефременко, Аграрные преобразования и начало социалистического строительства в литовской деревне в 1940—1941 годах, monografija, V., 1972, 263 p., kaina — 2 rb.

16. Buržuazinės valstybės teisinės koncepcijos, jų taikymas Lietuvoje ir kritika, Straipsnių rinkinys, V., 1972, 201 p., kaina — 80 kap.

17. П. П. Виткевичюс, Развитие электро- и радиосвязи в Литве, V., 1972, 268 p., kaina — 2,70 rb.

18. Alytaus ekonomijos dvarų pastatai 1649 metais, V., 1972, 56 p., kaina — 30 kap.

19. F. Engelo teorinis palikimas ir Lietuva, V., 1972, 163 p., kaina 72 kap.

20. O. Ruželytė, Bažnyčia ir minties laisvės slopinimas buržuazinės Lietuvos mokyklose, V., 1973, 151 p., kaina — 65 kap.

21. „Lietuvos istorijos metraštis, 1972 metai“, Autorių kolektyvas, V., 1973, 298 p., kaina — 1,45 rb.

22. Lietuvos TSR archeologijos atlasas, I, Autorių kolektyvas, V., 1974, 247 p., kaina — 2,67 rb. Yra priedas (žemėlapiai).

23. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais (Medžiaga konferencijai, skirtai 1972 ir 1973 metų archeologinių ir etnografinių ekspedicijų rezultatams apsvarstyti, Vilnius, 1974 m. gegužės 28—29 d.), V., 1974, 206 p., kaina — 1 rb. Yra trumpos anotacijos rusų kalba.

24. R. Volkaitė-Kulikauskienė. Punios piliakalnis, V., 1974, 85 p., kaina — 53 kap.

Kreiptis: Vilnius, T. Kosciuškos 30, Istorijos institutas, telef. 25869.